

2021-01

þÿ ” · ¼ ì Ñ ¹ ± ´ ¹ ¿ ¯ ° · Ñ · Ñ Ä ± Ç Á ì ½ ¹ ± Ñ
þÿ Æ ± ½ ´ · ¼ ¯ ± Æ : — Æ µ Á ¯ Æ Ä É Ñ · Æ · Æ

þÿ š ± » · ¼ - Á · , ‘ , · ½ ¬

þÿ Á ì³ Á ± ¼ ¼ ± ” · ¼ ì Ñ ¹ ± Æ ” ¹ ¿ ¯ ° · Ñ · Æ , £ Ç ¿ » ® ÿ ¹ ° ¿ ½ ¿ ¼ ¹ ° ì ½ · Æ ¹ Ñ Æ · ¼ ì ½ ° ± ¹ ” ¹ ¿ ¯ ° ·
þÿ ± ½ µ Æ ¹ Ñ Ñ ® ¼ ¹ ¿ · µ ¬ Æ ¿ » ¹ Æ ¬ Æ ¿ Æ

<http://hdl.handle.net/11728/11666>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ**

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

*Δημόσια διοίκηση στα χρόνια της πανδημίας: Η περίπτωση της
εκπαίδευσης*

Της

ΚΑΛΗΜΕΡΗ ΑΘΗΝΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΕΤΟΣ 2021

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ**

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

*Δημόσια διοίκηση στα χρόνια της πανδημίας: Η περίπτωση της
εκπαίδευσης*

Της

ΚΑΛΗΜΕΡΗ ΑΘΗΝΑΣ

Υποβληθείσα στη Σχολή Οικονομικών, Διοίκησης και Πληροφορικής σε
μερική εκπλήρωση

των απαιτήσεων για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Τίτλου στη Δημόσια
Διοίκηση-Γενική Διοίκηση

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2021

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Αθηνά Καλημέρη, 2021.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Διπλωματική Εργασία

Δημόσια διοίκηση στα χρόνια της πανδημίας: Η περίπτωση της
εκπαίδευσης

Ονοματεπώνυμο Επιβλέποντος Καθηγητή: Μεραμβελιωτάκης Γιώργος

Ονοματεπώνυμο Κοσμήτορα: Ψυλλάκη Μαρία

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής είναι να διερευνήσει, να αναλύσει και να επιχειρήσει να αξιολογήσει την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια ελληνική εκπαίδευση. Λόγω της πανδημίας, για πρώτη φορά στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ο ρόλος της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης δεν είναι ενισχυτικός και συμπληρωματικός της παραδοσιακής δια ζώσης διδασκαλίας, αλλά αποκτά κεντρικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αρχικά, παρουσιάζεται το θεσμικό-νομικό πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπως αυτό συγκροτήθηκε στη βάση των έκτακτων μέτρων που έλαβε η ελληνική κυβέρνηση για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Στη συνέχεια, διερευνάται και αναλύεται η ιστορική εμπειρία της εφαρμογής της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και συγκρίνεται με αυτή της τρέχουσας περιόδου της πανδημίας. Η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της πανδημίας προκύπτει ως αδήριτη ανάγκη, ως το μοναδικό μέσο, με το οποίο μπορεί να συνεχιστεί (όχι όμως και απρόσκοπτα) η εκπαιδευτική διαδικασία κατά τη χρονική διάρκεια της έξαρσης της πανδημίας και της επακόλουθης νομοθέτησης μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης. Ταυτόχρονα όμως, και ειδικότερα για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η αποτελεσματικότητα της προσκρούει στα εγγενή χαρακτηριστικά τόσο των μικρών σε ηλικία μαθητών όσο και του αναλυτικού προγράμματος, τα οποία δε συγκροτούν και το πλέον πρόσφορο έδαφος για την υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Συνεπώς, η ίδια η αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα του μέτρου φαίνεται να σχετίζεται αρνητικά με τη χρονική διάρκεια εφαρμογής αυτού. Με άλλα λόγια, φαίνεται ότι τα μειονεκτήματα και τα προβλήματα στην εκπαιδευτική διαδικασία αυξάνονται και μεγεθύνονται όσο περισσότερο διαρκεί η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και οι σχολικές μονάδες παραμένουν κλειστές.

Λέξεις-κλειδιά: Εξ αποστάσεως εκπαίδευση, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα, πανδημία, covid-19.

Abstract

The purpose of this dissertation is to investigate, analyze and attempt to evaluate the application of remote education in primary and secondary Greek education. Due to the pandemic, for the first time in the Greek educational system, the role of remote education does not consist of reinforcing or acting complementary to traditional teaching, but it acquires a central role in the educational process. Firstly, the institutional and legal framework of remote education is presented, as it was set up due to the emergency measures taken by the Greek government to deal with the pandemic. Then, the previous experience of the application of remote education in primary and secondary education is investigated and analyzed and compared with that of the current period of the pandemic. The implementation of remote education during the pandemic arises as an imperative need, as the only means by which the educational process can continue (but not smoothly) during the outbreak of the pandemic and the subsequent legislation of measures of social distancing. At the same time, however, and especially for primary education, its effectiveness conflicts with the intrinsic characteristics both of the younger students and the curriculum, which do not constitute the most suitable ground for the implementation of remote education. Therefore, the efficiency and effectiveness of the measure seem to be negatively related to the duration of its implementation. In other words, it seems that disadvantages and problems in the educational process may be amplified the longer the implementation of remote education lasts and the schools remain closed.

Keywords: Remote education, primary and secondary education, efficiency and effectiveness, pandemic, covid-19.

Ευχαριστίες

Για την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες, στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Μεραμβελιωτάκη Γιώργο, για την καθοδήγηση του, την άμεση ανταπόκριση του σε απορίες μου, τις χρήσιμες συμβουλές του, για τις υποδείξεις και τις παρατηρήσεις του, οι οποίες μου ήταν πολύτιμες.

Στη συνέχεια, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος, για τις γνώσεις και τα εφόδια που μου προσέφεραν καθ'όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Επίσης, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω από καρδιάς τους γονείς μου και τους γονείς του συζύγου μου, για τη στήριξη τους. Το μεγαλύτερο ευχαριστώ και την ευγνωμοσύνη μου, την οφείλω στον σύζυγο μου Γιάννη, για την αμέριστη συμπαράσταση και την παρότρυνση του να πραγματοποιήσω το συγκεκριμένο μεταπτυχιακό και τις κόρες μας Στέλλα και Νάσια, για την υπομονή τους και τις ώρες που τους στέρησα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	vi
Abstract	viii
Ευχαριστίες.....	ix
Κατάλογος Εικόνων	xii
Κατάλογος Πινάκων	xiii
Συνομογραφίες και Ακρωνύμια.....	xiv
Εισαγωγή.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	3
ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	3
1.1 Η Έννοια της Δημόσιας Διοίκησης	3
1.1.1 Μέτρηση της Αποτελεσματικότητας.....	4
1.2 Η Εκπαίδευση ως Θεσμός	5
1.3 Αποτελεσματικότητα και Αποδοτικότητα της Εκπαίδευσης.....	6
1.4 Αποτελεσματικά Σχολεία.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	11
ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΟΥ COVID-19 ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	11
2.1 Μέτρα Προστασίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	20
ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	20
3.1 Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση – Ένας Εναλλακτικός Τρόπος Εκπαίδευσης	20
3.2 Ιστορική Ανασκόπηση.....	21
3.3 Ο Ορισμός της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης	24
3.4 Μορφές εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης	25
3.5 Μοντέλα Οργάνωσης της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.....	26
3.6 Η Χρήση της Τεχνολογίας στην Εκπαιδευτική Διαδικασία	29
3.6.1 Μορφές εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης με τη Χρήση των Τ.Π.Ε.....	30
3.7 Η εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην Ελλάδα.....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	36
ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	36
4.1 Εισαγωγική Προσέγγιση της εξ Αποστάσεως Σχολικής Εκπαίδευσης.....	36
4.2 Σκοπός της Ερευνητικής Μελέτης.....	38
4.3 Εφαρμογή της εξ Αποστάσεως Σχολικής Εκπαίδευσης στην προ Covid-19 Εποχή ...	39
4.3.1 Πρόγραμμα “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”	40
4.3.2 Εφαρμογή του προγράμματος “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”.....	40
4.3.3 Μεθοδολογικό Πλαίσιο.....	41
4.3.4 Καθορισμός της Επικοινωνίας.....	43

4.3.5 Διαμόρφωση του Εκπαιδευτικού Υλικού.....	44
4.3.6 Πλατφόρμα Ηλεκτρονική Τάξης	46
4.3.7 Πλατφόρμα e-me	47
4.4 Μελέτες Περιπτώσεων	48
4.4.1 Τηλεδιδασκαλία και Τηλεσυνεργασία	48
4.4.2 Φύση της Επιστημονικής Γνώσης.....	50
4.4.3 Κοινωνική Παρουσία	52
4.5 Εφαρμογή της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης στην Covid-19 Εποχή.....	53
Συμπεράσματα.....	58
Ξένη Βιβλιογραφία.....	61
Ελληνική Βιβλιογραφία	63
Νόμοι, ΦΕΚ και Εγκύκλιοι	68

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: Πυραμίδα των Τηλεδιασκέψεων.....	42
Εικόνα 2: Χωροταξικός Σχεδιασμός.....	43

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Απολογισμός Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.....	17
---	----

Συντομογραφίες και Ακρωνύμια

Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.	Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών
Ε.ΔΙ.Β.Ε.Α.	Εργαστήριο Προηγμένων Μαθησιακών Τεχνολογιών στη Δια Βίου και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση
Ε.Α.Π.	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Ι.Τ.Υ.Ε.	Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων
Μ.Π.Ε.Ε.	Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών
Τ.Π.Ε.	Τεχνολογία Πληροφοριών και Επικοινωνιών
Π.Σ.Δ.	Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο
Υ.ΠΑΙ.Θ.	Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων
ΥΠΕΣΔΔΑ	Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης
Φ.Ε.Γ.	Φύση της Επιστημονικής Γνώσης
Ψ.Ε.Π.	Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Περιεχόμενο

Εισαγωγή

Το αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας, είναι η διερεύνηση της εισαγωγής και της εφαρμογής της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, όπως αυτή πραγματοποιήθηκε στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, στην Ελλάδα της πανδημίας. Η προσωρινή αναστολή της λειτουργίας των σχολικών μονάδων, με τη φυσική παρουσία των μαθητών, έθεσε για πρώτη φορά, επί τάπητος την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ως κεντρική μορφή διδασκαλίας. Η καθολική και αποκλειστική εφαρμογή της εκπαίδευσης από απόσταση, ως ένα μέτρο έκτακτης ανάγκης, αποτέλεσε ένα κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο συμβαίνει για πρώτη φορά στην ιστορία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Σκοπός της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας είναι να μελετήσουμε και να αναλύσουμε τους λόγους, τις αιτίες καθώς και τον βαθμό αποτελεσματικότητας της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης. Η εμφάνιση της πανδημίας, αποτέλεσε έναν σημαίνον παράγοντα, για τη διαφοροποίηση της παραδοσιακής διδασκαλίας και την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ως αποκλειστικό τρόπο διδασκαλίας, σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, οι οποίες ορίζονται από τα lockdown.

Το μεγαλύτερο έναυσμα για την ενασχόληση μου με το συγκεκριμένο θέμα στη διπλωματική μου εργασία, αποτέλεσε η καινοτομία του νέου τρόπου εκπαίδευσης από απόσταση, στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ως κύρια μορφή διδασκαλίας. Επιπλέον, η επιλογή του θέματος ήταν μια καλή ευκαιρία να εμπλουτίσω περαιτέρω τις γνώσεις μου στην εκπαίδευση από απόσταση, προκειμένου να αποκτήσω μία σφαιρική αντίληψη των καταστάσεων και να είμαι πιο αντικειμενική στις απόψεις μου.

Αρχικά στο πρώτο κεφάλαιο, θα εξετάσουμε γενικότερα τις έννοιες της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας στον δημόσιο τομέα. Στην συνέχεια του

κεφαλαίου, επικεντρωνόμαστε στην εφαρμογή της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας στη πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, στην Ελλάδα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, θα εξετάσουμε το νομοθετικό πλαίσιο, το οποίο ορίζει μέσα από ΦΕΚ και εγκυκλίους, τα μέτρα που έχουν ληφθεί, όσον αφορά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, στις χρονικές περιόδους των lockdown.

Στο τρίτο κεφάλαιο, θα παραθέσουμε την ιστορική εξέλιξη της εκπαίδευσης από απόσταση, θα αναλύσουμε την έννοια και τη φιλοσοφία της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης και θα εξετάσουμε τις ουσιώδεις διαφορές που έχει με τη δια ζώσης διδασκαλία. Επίσης, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα εξετάσουμε πότε και σε ποια βαθμίδα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, θεσμοθετείται για πρώτη φορά η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, καθώς επίσης και με ποια μορφή.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, θα εξετάσουμε σε πρακτικό επίπεδο σε ποιόν βαθμό εφαρμόστηκε η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, σε δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους, στην προ Covid-19 εποχή και στην μετά Covid-19 εποχή. Επιπλέον, θα αναλύσουμε ποια είναι τα πιο σημαντικά στοιχεία και χαρακτηριστικά της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπως προέκυψαν από την πρακτική εφαρμογή της, τα οποία τη διαφοροποιούν από την παραδοσιακή διδασκαλία.

Στο τελευταίο κεφάλαιο της διπλωματικής εργασίας, θα παραθέσουμε συνοπτικά τα πιο σημαντικά συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα και τη μελέτη του συγκεκριμένου θέματος. Κλείνοντας, την εργασία μας θα προτείνουμε κάποιες προτάσεις για μελλοντική έρευνα και μελέτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Σκοπός του πρώτου κεφαλαίου είναι να εξετάσουμε γενικότερα, τις έννοιες της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας στο δημόσιο τομέα. Στη συνέχεια, επικεντρωνόμαστε στην εφαρμογή των εννοιών αυτών, στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ στο τέλος, θα πραγματοποιήσουμε μία σύντομη αναφορά, στη σημασία των αποτελεσματικών σχολείων.

1.1 Η Έννοια της Δημόσιας Διοίκησης

Με τον όρο Δημόσια Διοίκηση εννοούμε τις ενέργειες που υλοποιεί ένα κράτος, προκειμένου να πετύχει συγκεκριμένους στόχους και να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των πολιτών. Η Δημόσια Διοίκηση αποτελεί ένα τμήμα του ευρύτερου κράτους, η οποία αναλαμβάνει την εκτελεστική εξουσία ενός συστήματος, θεσπίζοντας στρατηγικές και πολιτικές για την κάλυψη αναγκών των πολιτών. Η Δημόσια Διοίκηση της σύγχρονης εποχής, βρίσκεται σε συνεχή διακυβέρνηση ριζικών αλλαγών και ζητημάτων που αφορούν την άσκηση εξουσίας, ενώ παράλληλα, αναλαμβάνει και την υλοποίηση καθορισμένων στρατηγικών. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του σύγχρονου κράτους, αφορούν τη λήψη μέτρων τα οποία καλύπτουν τις ανάγκες και τις απαιτήσεις των πολιτών, την παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών με λιγότερο κόστος και την δημιουργία του κατάλληλου περιβάλλοντος (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και τεχνολογικό), προσαρμοζόμενο στις αλλαγές που επιτάσσει η νέα τάξη των πραγμάτων (Αϊνατζή, 2020).

Σκοπός της Δημόσιας Διοίκησης, είναι η παροχή υπηρεσιών με υψηλές προδιαγραφές, η εξυπηρέτηση πολιτών, η διαφάνεια, η λογοδοσία, η εμπιστοσύνη μεταξύ πολιτών και κράτους και η αξιοπιστία των λειτουργών. Έτσι λοιπόν, για να επιτευχθούν οι στόχοι της

Δημόσιας Διοίκησης, κρίνεται απαραίτητο να αξιοποιηθούν σωστά οι διαθέσιμοι πόροι του δημοσίου και να υπάρχει αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα της Δημόσιας Διοίκησης. Παρά το γεγονός, ότι πολλές φορές οι έννοιες της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας συγχέονται και ταυτίζονται, εντούτοις πρόκειται για δύο έννοιες οι οποίες είναι διαφορετικές. Πιο συγκεκριμένα, αποτελεσματικότητα της Δημόσιας Διοίκησης είναι η ικανότητα του κράτους, να εκπληρώνει τους στόχους του. Από την άλλη, αποδοτικότητα είναι η ικανότητα της Δημόσιας Διοίκησης να επιτυγχάνει συγκεκριμένους στόχους με το μικρότερο κόστος και το υψηλότερο επίπεδο υπηρεσιών (Αϊνατζή, 2020).

1.1.1 Μέτρηση της Αποτελεσματικότητας

Τα τελευταία χρόνια, έχουν παρατηρηθεί αρκετές προσπάθειες από τις εκάστοτε κυβερνήσεις, βελτίωσης της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας του δημοσίου τομέα, η πλειονότητα των οποίων αδυνατούσε να επιτύχει τον επιθυμητό στόχο και σκοπό του εγχειρήματος.

Σύμφωνα με τα νέα δεδομένα μετρήσεων, η αποτελεσματικότητα του ελληνικού δημοσίου τομέα, βασίζεται στους γενικούς και ειδικούς δείκτες (Κοινοποίηση, 2008; Νόμος 32/30/2004). Οι γενικοί δείκτες, μπορεί να αναφέρονται όχι μόνο σε έναν φορέα, αλλά σε περισσότερους (ΣΕΥΥΟ, 2009). Για παράδειγμα, πόσος χρόνος απαιτείται για να ανταποκριθούν οι αιτήσεις των πολιτών, η ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών και πόσο ποιοτικές είναι οι υπηρεσίες που παρέχονται στους πολίτες (Νόμος 3230/2004). Από την άλλη, η κατηγορία των ειδικών δεικτών διαφοροποιείται σε κάθε φορέα του δημοσίου και μετρά, την απόδοση και την παραγωγικότητα του φορέα. Γενικά, η μέτρηση της αποτελεσματικότητας, δίνει έμφαση:

- στην απλοποίηση των διαδικασιών
- τον βαθμό ευχαρίστησης των πολιτών
- στη τήρηση των χρονικών ορίων, για τη διεκπεραίωση ενός ζητήματος των πολιτών

- στο κατά πόσο πραγματοποιούνται οι προτάσεις του Σώματος Επιθεωρητών-Ελεγκτών (Zervopoulos & Palaskas, 2010).

Ειδικότερα, οι δείκτες οι οποίοι μετρούν την αποτελεσματικότητα του δημόσιου τομέα, θα πρέπει να είναι σαφείς, να αντιπροσωπεύουν το σύνολο των πολιτών, να μετρούν κατά πόσο επιτυγχάνονται οι στόχοι, να μπορούν να χρησιμοποιηθούν με απλό τρόπο, να μην απαιτούν πολύ χρόνο συμπλήρωσης και τέλος, όσον αφορά τη διαχείριση τους να μην απαιτούνται πολλά έξοδα (Κρατικός Προϋπολογισμός, 2009b). Ο κύριος σκοπός του ΥΠΕΣΔΔΑ (Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης), είναι οι δείκτες να βοηθούν στην καλύτερη και πιο αντικειμενική παρουσίαση των διαδικασιών που πραγματοποιούνται σε κάθε φορέα του δημόσιου, των ενεργειών οι οποίες χρηματοδοτούνται από το κράτος και των υπηρεσιών που παρέχει ο δημόσιος τομέας, οι οποίες ωστόσο δεν επιβαρύνουν την ελληνική οικονομία και ούτε απαιτείται να απασχολούν επιπλέον συντελεστές στην παραγωγή. Σύμφωνα, λοιπόν με τα όσα αναφέραμε παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η μέτρηση των γενικών και ειδικών δεικτών της αποτελεσματικότητας, αποσκοπεί στην επίτευξη των στόχων, στην παρουσίαση και αξιολόγηση της βελτίωσης του δημόσιου φορέα, στην εξέλιξη των αποτελεσμάτων του δημόσιου τομέα, τόσο γενικά όσο και συγκεκριμένα, με διαφάνεια (Zervopoulos & Palaskas, 2010).

1.2 Η Εκπαίδευση ως Θεσμός

Το σχολείο αποτελεί έναν θεσμό της κοινωνίας, μιας ομαδικής οντότητας, η οποία ακολουθεί ένα συγκεκριμένο τρόπο δομής και σύστασης (Chevallier, 1993). Ο σκοπός της εκπαίδευσης είναι αρκετά διευρυμένος και περιλαμβάνει τη γνωστική ανάπτυξη, η οποία θα οδηγήσει σε επαγγελματική ανάπτυξη, σε βελτίωση της παραγωγής, όπως επίσης σε πολιτιστική εξέλιξη και βελτίωση, ως αποτέλεσμα των δεσμών και των διαφωνιών, που προκύπτουν στις δομές (Ανδρέου & Παπακωνσταντίνου, 1990). Για την επίτευξη των σκοπών αυτών, υπάρχουν νόμοι, προεδρικά διατάγματα, εγκύκλιοι, υλικά μέσα και

ανθρώπινο δυναμικό (τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, το προσωπικό της εκπαίδευσης) (Κατσαρός, 2008).

Τα τελευταία χρόνια, υπάρχει έντονο ενδιαφέρον για πιο ποιοτική και αποτελεσματική εκπαίδευση, η οποία θα συμβάλλει στην οικοδόμηση της γνώσης και θα επιφέρει καλύτερα μαθησιακά αποτελέσματα. Η σύγχρονη κοινωνία, αναγνωρίζει το σχολείο ως τον αποκλειστικό χώρο μάθησης, ενίσχυσης των γνώσεων και ανάπτυξης των ικανοτήτων των μαθητών, όπου πολλές φορές δεν προσαρμόζονται στις κοινωνικό-πολιτισμικές αλλαγές και μένουν παγιδευμένες σε πεπαλαιωμένα πρότυπα (Παμουκτσόγλου, 2001). Η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος, όπως επίσης οι γνωστικές και κοινωνικές αλλαγές της σύγχρονης κοινωνίας, απαιτούν ένα πιο αποτελεσματικό και αποδοτικό σχολείο, το οποίο θα προσαρμόζεται στις αλλαγές του σύγχρονου και συνεχώς, εξελισσόμενου τρόπου ζωής.

1.3 Αποτελεσματικότητα και Αποδοτικότητα της Εκπαίδευσης

Αποτελεσματικότητα είναι η μέτρηση της ικανότητας και της δυνατότητας ενός οργανισμού να πετυχαίνει τους σκοπούς του (Παυλόπουλος, 1983; Καρατζιά-Σταυλιώτη & Λαμπρόπουλος, 2006). Όσο πιο συγκεκριμένος είναι ο σκοπός που πρέπει να επιτευχθεί, τόσο πιο εύκολα μπορεί να προσδιοριστεί και η αποτελεσματικότητα. Στην περίπτωση της εκπαίδευσης, όταν υπάρχει δυσκολία καθορισμού των στόχων και των σκοπών (Bush, 2005), τόσο πιο δύσκολος είναι και ο υπολογισμός της αποτελεσματικότητας. Εξαιτίας των κοινωνικών και πολιτικών διαφορών που διέπουν ένα σχολείο είναι δύσκολη η μέτρηση της αποτελεσματικότητας και αυτό συμβαίνει γιατί δεν υπάρχει μία κοινή συνιστώσα για τη μέτρηση αξιών (Παπαναούμ, 1995; Παμουκτσόγλου, 2001). Λόγω των δυσκολιών της μέτρησης, πολλές έρευνες των αποτελεσματικών σχολείων (Mortimore, 1995; White, 1997), λαμβάνουν υπόψη εκτός από την αποτελεσματικότητα των επιδόσεων των μαθητών και τους παράγοντες που επιδρούν στην καλύτερη λειτουργία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Για παράδειγμα, τέτοιοι παράγοντες μπορεί να είναι ο τρόπος που παίρνονται οι αποφάσεις

από τους ιθύνοντες, το ήθος των δασκάλων, καθώς και ο τρόπος που πραγματοποιείται η άσκηση της ηγεσίας (Sergioivanni, 1987; Καρατζιά-Σταυλιώτη & Λαμπρόπουλος, 2006; Θεοφιλίδης, 1994).

Αποδοτικότητα είναι η μέτρηση της ικανότητας και της δυνατότητας ενός οργανισμού, να πετυχαίνει τους σκοπούς του αποτελεσματικά με το μικρότερο κόστος (Callahan, 1964; Παυλόπουλος, 1983). Δηλαδή, ένας οργανισμός είναι πρώτα αποτελεσματικός και μετά αποδοτικός, ενώ παράλληλα πετυχαίνει τους σκοπούς του με το μικρότερο κόστος. Ειδικότερα, η αποδοτικότητα είναι το όφελος που προκύπτει από την πραγματοποίηση του σκοπού του ιδρύματος, ενώ το κόστος προκύπτει από τη χρήση των υλικών και του ανθρώπινου προσωπικού για την επίτευξη του σκοπού (Κατσαρός, 2008). Μία άλλη άποψη είναι, ότι αποτελεσματικότητα είναι «όταν κάνεις τα σωστά πράγματα, ενώ αποδοτικότητα όταν κάνεις τα πράγματα σωστά» (Levacic, 1992b).

Στην ουσία, οι έννοιες της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας, πολλές φορές χρησιμοποιούνται για να δείξουν το ίδιο πράγμα, ενώ στην πραγματικότητα πρόκειται για δύο διαφορετικές έννοιες, οι οποίες χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία, όπως άλλωστε και η εκπαίδευση. Έτσι λοιπόν, στην παραγωγική διαδικασία, η έννοια της αποδοτικότητας αναφέρεται όταν τις εισροές τις μεταβάλλουμε σε εκροές, χρησιμοποιώντας όσον το δυνατόν πιο λίγες εισροές, για να πετύχουμε το καλύτερο αποτέλεσμα στη μεγαλύτερη ποσότητα, με το μικρότερο κόστος. Η αποδοτικότητα στην περίπτωση της εκπαίδευσης, θεωρείται ως μία παραγωγική διαδικασία και είναι αρκετά σημαντική, για όσους συμμετέχουν σε αυτήν (Καρατζιά-Σταυλιώτη, 1999).

Συνεπώς, προκειμένου να επιτευχθεί η μέγιστη παραγωγή των προϊόντων της εκπαίδευσης, θα πρέπει να γίνει αποδοτική εκμετάλλευση των πόρων που έχει ήδη η εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα, έχουμε την χρήση της εσωτερικής αποδοτικότητας, όπου είναι η αποδοτική εκμετάλλευση των πόρων εντός της εκπαίδευσης και της εξωτερικής αποδοτικότητας, όπου είναι η εκμετάλλευση των πόρων της εκπαίδευσης αποδοτικά, σε

σύγκριση με τους υπόλοιπους οικονομικούς τομείς. Στη συνέχεια, έχουμε την τεχνική αποδοτικότητα όπου οι εισροές-πόροι της εκπαίδευσης, συνδυάζονται και επιφέρουν μεγιστοποίηση των εκροών της εκπαίδευσης. Ως γνωστόν, οι εισροές απαιτούν χρήματα, κάτι που πολλές φορές το εκπαιδευτικό σύστημα δεν δύναται να τα καταβάλλει. Επομένως, η παραγωγή των εκροών θα πρέπει να επιτευχθεί με το λιγότερο κόστος και εφόσον αυτό γίνει τότε έχουμε πετύχει την οικονομική αποδοτικότητα. Επιπλέον, έχουμε την κοινωνική αποδοτικότητα, η οποία αναφέρεται στο κατά πόσο οι εκροές του σχολείου συμφωνούν με τους στόχους που έθεσε το σχολείο ή ακόμα και τους στόχους που θέτει η κοινωνία για το σχολείο (Καρατζιά-Σταυλιώτη, 1999).

Γενικά, ο υπολογισμός της αποδοτικότητας είναι αρκετά δύσκολο να πραγματοποιηθεί, εξαιτίας, των δυσκολιών να προσδιοριστούν οι εισροές και οι εκροές. Βέβαια, η δημόσια εκπαίδευση, όπως άλλωστε συμβαίνει και με τους ιδιωτικούς οργανισμούς, θα πρέπει να αξιοποιεί τους πόρους της με τον καλύτερο τρόπο, προκειμένου να πετυχαίνει τους σκοπούς της. Οι σκοποί από την άλλη μεριά, θα πρέπει να υλοποιούνται με όσο το δυνατόν πιο λίγο κόστος. Όμως, την αποτελεσματικότητα δεν την ενδιαφέρουν οι οικονομικές αποδοτικότητες, αλλά το κατά πόσο επιτυγχάνονται οι σκοποί και οι στόχοι που έχουν ανατεθεί από την κεντρική εξουσία (Κατσαρός, 2008). Τα τελευταία, χρόνια η δημόσια εκπαίδευση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην αποδοτικότητα της, εφαρμόζοντας πρακτικές και υλοποιώντας στόχους σύμφωνα με τους πόρους που διαθέτει.

1.4 Αποτελεσματικά Σχολεία

Σταθμός της αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης, στάθηκε η δημοσιευμένη έρευνα «Ισότητα στις Εκπαιδευτικές Ευκαιρίες» του Coleman και των συνεργών του, το 1966 (Βαρσαμίδου, & Ρέζ, 2006), όπως και η έρευνα του Jencks (1972), οι οποίοι υποστήριξαν ότι οι εκπαιδευτικές επιδόσεις των μαθητών καθορίζονται περισσότερο από το κοινωνικό υπόβαθρο των μαθητών και λιγότερο, από τη σχολική εκπαίδευση (Ανδρεαδάκης, 2010).

Έτσι λοιπόν, ο Edmonds και οι συνεργοί του, ξεκίνησαν τη λειτουργία του Κινήματος για το Αποτελεσματικό Σχολείο, περίπου το 1980, με κύριο στόχο του να αλλάξουν τη γνώμη των εκπαιδευτικών, σχετικά με την αποτελεσματικότητα που έχουν τα σχολεία στους μαθητές, η οποία όπως ισχυρίστηκαν μπορεί να επιτευχθεί με τις κατάλληλες μεταρρυθμίσεις. Όπως ήταν φυσικό, το συγκεκριμένο κίνημα, ήταν η αφορμή για πλήθος ερευνών, αμφισβητώντας στην ουσία, τις απόψεις των Coleman και Jencks. Ειδικότερα, το Κίνημα για τα Αποτελεσματικά Σχολεία, υποστήριζε ότι τα σχολεία αυτά έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα οποία επιδρούν στις επιδόσεις των μαθητών και προκαλούν καλύτερα μαθησιακά αποτελέσματα, από αυτό που επιφέρει το οικογενειακό τους υπόβαθρο. Το συγκεκριμένο κίνημα, εμφανίστηκε αρχικά στην Αμερική, αλλά πολύ σύντομα επεκτάθηκε, προκαλώντας συναισθήματα αισιοδοξίας και ελπίδας στους υποβαθμισμένους πολίτες (Θωμά, 2010). Στόχος του κινήματος, ήταν να βελτιώσει τις επιδόσεις αυτών των μαθητών, προκειμένου να ξεφύγουν από την μοίρα τους (Παμουκτσόγλου, 2001). Έτσι λοιπόν, για πρώτη φορά δόθηκε ιδιαίτερη σημασία, στην ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται, όπως επίσης και στον ρόλο του δασκάλου στην εκπαιδευτική διαδικασία (Βαρσαμίδου, & Ρέζ, 2006).

Στη σύγχρονη κοινωνία, δεν τίθεται αμφισβήτηση στην επίδραση που έχει το εκπαιδευτικό ίδρυμα στην επιτυχία των μαθητών. Πλέον, το ερώτημα είναι κατά πόσο το σχολείο μεταβάλλεται και συμβαδίζει με την κοινωνική, τεχνολογική και γνωστική εξέλιξη. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα θα πρέπει να επενδύουν συνεχώς στην καλύτερη μόρφωση των μαθητών, όπως επίσης στην αναβάθμιση και στη βελτίωση των υπηρεσιών που προσφέρουν χωρίς να επαναπαύονται (Παμουκτσόγλου, 2001).

Ανακεφαλαιώνοντας, στη σύγχρονη κοινωνία, η δημόσια διοίκηση θα πρέπει να δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων της, προσβλέποντας στη βελτιστοποίηση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας. Έτσι λοιπόν, το κράτος θα πρέπει να πετυχαίνει τους στόχους του με το μικρότερο κόστος και τις καλύτερες

παρεχόμενες υπηρεσίες. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει έντονο ενδιαφέρον σχετικά με το κατά πόσο το εκπαιδευτικό ίδρυμα, μπορεί να ξεπεράσει τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας, προκειμένου να ανταποκριθεί στις μεταβολές του συνεχώς εξελισσόμενου, κοινωνικού, τεχνολογικού, οικονομικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος. Η ανάπτυξη μιας χώρας εξαρτάται από το καλά εκπαιδευμένο και εξειδικευμένο προσωπικό της, το οποίο θα πρέπει να έχει τις απαιτούμενες γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες στο αντικείμενο που απασχολείται, όπως επίσης και στην τεχνολογία. Συνεπώς, είναι πολύ σημαντικό το κράτος να επιδιώκει τη συνεχή βελτίωση, ανάπτυξη, αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης, ώστε να πετύχει την οικονομική ανάπτυξη μέσα από το καλά εκπαιδευμένο προσωπικό της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2°

ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΟΥ COVID-19 ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Σκοπός του δεύτερου κεφαλαίου είναι να απεικονίσουμε με συνοπτικό τρόπο, το ευρύτερο νομοθετικό πλαίσιο, μέσω ΦΕΚ και εγκυκλίων που αφορούν την εφαρμογή της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, όπως αυτή πραγματοποιήθηκε στις δύο χρονικές περιόδους των lockdown. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, θα περιγράψουμε με χρονολογική σειρά, τα μέτρα της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, που αποφασίστηκαν σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους. Στο τέλος του δεύτερου κεφαλαίου, θα αναφερθούμε στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, όπως έχει διαμορφωθεί μέχρι αυτή την στιγμή, που πραγματοποιείται το δεύτερο lockdown.

2.1 Μέτρα Προστασίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Η ελληνική κυβέρνηση προκειμένου να περιορίσει τη ραγδαία εξάπλωση του Covid-19 στην Ελλάδα, αποφάσισε εξ ανάγκης να υλοποιήσει νέα έκτακτα μέτρα στον τομέα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με πιο σημαντικά την εφαρμογή της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης. Παρά το γεγονός, ότι τα νέα μέτρα της κυβέρνησης, αφορούσαν την πρόληψη από τον Covid-19 στον ευρύτερο τομέα της παιδείας, ωστόσο στο σημείο αυτό της εργασίας μας, θα επικεντρωθούμε στα μέτρα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, που εφαρμόστηκαν στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

31/03/2020 Απαγορεύεται προσωρινά, από τις 21-03-2020 μέχρι τις 10-04-2020, η λειτουργία όλων των σχολικών μονάδων και των εκπαιδευτικών δομών, δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Απαγορεύονται προσωρινά οι εκδρομές, εντός και εκτός της χώρας, από τις 21-03-2020 μέχρι τις 10-04-2020, για προληπτικούς λόγους υγείας. Για το ίδιο διάστημα,

απαγορεύεται η μετακίνηση των μαθητών που συμμετέχουν σε ευρωπαϊκά και διεθνή προγράμματα (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 956/21-03-2020).

31/03/2020 Τίθεται σε εφαρμογή η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, η οποία πραγματοποιήθηκε με τρεις τρόπους: σύγχρονα, ασύγχρονα και με την εκπαιδευτική τηλεόραση.

Η σύγχρονη εκπαίδευση για τα δημοτικά σχολεία, υλοποιήθηκε αρχίζοντας από τις 24-03-2020 μέχρι τις 03-04-2020. Έτσι λοιπόν, οι μαθητές μπορούν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα τους, σε πραγματικό χρόνο μέσω ψηφιακής πλατφόρμας και με τη χρήση smartphone, tablet και υπολογιστή. Η πιλοτική εφαρμογή των ψηφιακών μαθημάτων, μέσω τηλεδιασκέψεων, με τη χρήση της εφαρμογής Webex Meetings, θα ξεκινήσει αρχικά από τη Γ' Λυκείου, λόγω των πανελλαδικών εξετάσεων.

Όσον αφορά, τους μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ο γονέας του κάθε παιδιού, έχει την ευθύνη για τη δημιουργία λογαριασμού στο Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο <https://www.sch.gr/> (Εγκύκλιος Αρ. Πρωτ. 39731/Δ2/ 20-03-2020).

Στην περίπτωση της ασύγχρονης εκπαίδευσης, οι μαθητές του Δημοτικού και του Γυμνασίου, μπορούν ανά πάσα στιγμή να έχουν πρόσβαση στο εκπαιδευτικό υλικό, σε διαφορετικό χρόνο από τη στιγμή που παραδίδεται το μάθημα. Η υλοποίηση της ασύγχρονης εκπαίδευσης, πραγματοποιείται με τις υπάρχουσες ψηφιακές υπηρεσίες, όπως είναι το e-books, το Φωτόδεντρο και η Πλατφόρμα «Αίσωπος». Επιπλέον, όλοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν να δημιουργήσουν (μέσω κωδικών του Π.Σ.Δ.) τις δικές τους ψηφιακές τάξεις, μέσω των πλατφορμών e-class και e-me, για την ενίσχυση της διδασκαλίας τους.

Η εκπαιδευτική τηλεόραση, παρέχει τη δυνατότητα της καθημερινής τηλεεκπαίδευσης, από το κανάλι της ΕΡΤ2, για όλους τους μαθητές του δημοτικού, από τις 30-03-2020 και ώρα 10 το πρωί (Εγκύκλιος Αρ. Πρωτ. 43037 /ΓΔ4/03-04-2020).

15/04/2020 Τα μαθήματα της πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, θα πραγματοποιηθούν και τις ημέρες των διακοπών του Πάσχα, εκτός από τις ημέρες 15-04-2020 μέχρι τις 21-04-2020 (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 84/13-04-2020).

15/04/2020 Όσοι μαθητές δεν έχουν τεχνολογικό εξοπλισμό ή σύνδεση στο διαδίκτυο, προκειμένου να πραγματοποιήσουν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, μπορούν να υποβάλλουν αίτημα στον Διευθυντή του σχολείου τους και να τους χορηγηθούν από τις Σχολικές Επιτροπές του δήμου τους. Η προμήθεια του τεχνολογικού εξοπλισμού, έχει προσωρινή χρήση και πιο συγκεκριμένα, για όσο διάστημα θα πραγματοποιείται η υποχρεωτική εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 84/13-04-2020 Άρθρο 27°).

15/04/2020 Από τις 08-04-2020, όσοι μαθητές επιθυμούν, μπορούν να έχουν πρόσβαση στις ιστοσελίδες του Υ.ΠΑΙ.Θ., από το κινητό τηλέφωνο τους χωρίς χρέωσή, προκειμένου να πραγματοποιήσουν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

15/04/2020 Οι μαθητές, για όσο διάστημα διαρκεί η προσωρινή απαγόρευση της λειτουργίας των σχολείων, μπορούν να χρησιμοποιήσουν εκπαιδευτικό υλικό και διαδραστικά παιχνίδια, από μουσεία, από τη Φιλιαναγνωσία και από το Εκπαιδευτικό Αποθετήριο (Εγκύκλιος Αρ. Πρωτ. Φ.1/ΔΝ/44336/Δ7/08-04-2020).

23/04/2020 Η διδακτέα ύλη, θεωρείται ότι έχει καλυφθεί, εφόσον πραγματοποιηθεί εκτός από την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και με τη δια ζώσης διδασκαλία, όταν τα σχολεία λειτουργήσουν και πάλι.

27/04/2020 Προσωρινή παροχή τεχνολογικού εξοπλισμού, για όσο διάστημα θα διαρκέσει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, στους μαθητές Λυκείου, Γυμνασίου, Δημοτικού και Νηπιαγωγείου. Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις, έχουν δωρίσει 15.200 tablets, 2.200 υπολογιστές συνολικού ποσού 2,5 εκ € στο σχολεία, προκειμένου να δοθούν στους μαθητές που τα έχουν πραγματικά ανάγκη.

07/05/2020 Οι σχολικές δομές, θα επαναλειτουργήσουν σταδιακά. Πιο συγκεκριμένα, στις 11/05/2020 ξεκινάει η Γ' Λυκείου, στις 18/05/2020 η Α' και Β' Λυκείου καθώς και οι τάξεις του Γυμνασίου. Επίσης, απαγορεύονται οι εκδρομές, οι περίπατοι και η συμμετοχή σε προγράμματα ανταλλαγής εκπαιδευτικών και εκπαιδευόμενων (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 1699/05-05-2020, ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 1739/06-05-2020).

12/05/2020 Αποφασίστηκε η λήξη του σχολικού έτους 2019-2020, στις 12-06-2020 (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 1764/08-05-2020).

12/05/2020 Αποφασίστηκε η επαναλειτουργία των σχολείων, για τη Γ' Λυκείου στις 11/05/2020 και για τα Γυμνάσια και Α' και Β' Λυκείου στις 18/05/2020. Οι απουσίες των μαθητών αυτών, δε θα ληφθούν υπόψιν, εφόσον φέρουν υπεύθυνη δήλωση από τον γονέα τους ότι ανήκουν σε ομάδα υψηλού κινδύνου (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 1765/08-05-2020, ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 64/14-03-2020, ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 928/18-03-2020, Εγκύκλιος Αρ. Πρωτ. 54646/ΓΔ4/12-05-2020, ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 1800/11-05-2020).

18/05/2020 Για όσο διάστημα υπάρχει απαγόρευση λειτουργίας των σχολείων με φυσική παρουσία των μαθητών και των εκπαιδευτικών, τα μαθήματα θα πραγματοποιούνται με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Όσον αφορά, τις σχολικές μονάδες οι οποίες λειτουργούν

κανονικά, αλλά οι μαθητές μένουν σπίτι τους γιατί ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες, μπορούν να παρακολουθήσουν το μάθημα τους, με τη βοήθεια ψηφιακής πλατφόρμας, αρκεί:

- να μην βιντεοσκοπείται και μαγνητοφωνείται το μάθημα, από τους μαθητές
- ο εκπαιδευτικός να αποστέλλει στον μαθητή, την ψηφιακή τάξη, από την οποία θα παρακολουθήσει τα μαθήματα. Οι συγκεκριμένες τάξεις, είναι κλειδωμένες και ελέγχονται από τον καθηγητή
- εάν χρειαστεί η μετάδοση εικόνας, τότε θα πρέπει να εμφανίζεται μόνο ο εκπαιδευτικός ή/και ο πίνακας, χωρίς ωστόσο να φαίνονται οι μαθητές
- η μετάδοση να αφορά τη διδασκαλία των μαθημάτων και όχι την εξέταση των εκπαιδευόμενων (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 1859/15-05-2020).

Το Υ.ΠΑΙ.Θ., για την υλοποίηση της σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, διαθέτει δωρεάν την εφαρμογή της Webex Meetings, σε όσους μαθητές και εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ανήκουν στις ομάδες υψηλού κινδύνου και δε μπορούν να παρευρεθούν στις σχολικές αίθουσες, για την παρακολούθηση των μαθημάτων τους (Εγκύκλιος Αρ. Πρωτ. 57521/ΓΔ4/17-05-2020).

13/07/2020 Το νέο σχολικό έτος 2020-2021, για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, θα ξεκινήσει στις 07-09-2020 (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 2686/01-07-2020).

15/09/2020 Όσοι μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αδυνατούν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα δια ζώσης για το έτος 2020-2021, μπορούν να τα παρακολουθήσουν μέσω της σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Ειδικότερα, η σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση χρησιμοποιείται:

- όταν οι σχολικές μονάδες απαγορεύεται να λειτουργήσουν
- στους μαθητές, οι οποίοι ανήκουν σε ευπαθή ομάδα και δε μπορούν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα με φυσική παρουσία ή έχουν νοσήσει οι ίδιοι ή άλλο

πρόσωπο, από τον Covid-19, με το οποίο μένουν μαζί (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 3882/12-09-2020).

10/11/2020 Εξαιτίας των νέων έκτακτων μέτρων, τα μαθήματα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης θα πραγματοποιούνται με τη χρήση της σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, από τις 09-11-2020. Πιο συγκεκριμένα, για τα Λύκεια το μάθημα θα ξεκινήσει στις 8:00 μέχρι τις 13:40 και για τα Γυμνάσια στις 8:30 μέχρι τις 14:10, ενώ η διάρκεια κάθε μαθήματος θα είναι 40 λεπτά (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 4900/07-11-2020).

10/11/2020 Αναστέλλεται η λειτουργία των Γυμνασίων και Λυκείων ενώ η διδασκαλία θα πραγματοποιείται με τη σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση, από τις 07-11-2020 μέχρι τις 30-11-2020. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση συνεχίζει τη δια ζώσης διδασκαλία, τηρώντας όλα τα μέτρα προστασίας και χρήση της μάσκας, εκτός από την ώρα της γυμναστικής (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 4899/06-11-2020).

16/11/2020 Οδηγίες για το πρόγραμμα μαθημάτων της σύγχρονης εξ αποστάσεως πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, η τηλεεκπαίδευση για τα Λύκεια ξεκινάει από τις 8:00 μέχρι τις 13:40, για τα Γυμνάσια από τις 8:30 μέχρι τις 14:10, με διάρκεια 40 λεπτά το κάθε μάθημα, για τα Δημοτικά από τις 14:10 μέχρι τις 17:20 και για τα Νηπιαγωγεία από τις 14:10 μέχρι τις 16:10, με διάρκεια μαθημάτων 30 λεπτά. Η έναρξη της σύγχρονης τηλεεκπαίδευσης ξεκινάει για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση στις 18-11-2020. Όσον αφορά, τους εκπαιδευτικούς που δεν έχουν υπολογιστή, μπορούν να επισκέπτονται τις σχολικές μονάδες που εργάζονται και να χρησιμοποιούν τις υποδομές και τον τεχνολογικό εξοπλισμό του σχολείου, προκειμένου να πραγματοποιήσουν τη σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 5044/14-11-2020).

16/11/2020 Με σκοπό να περιοριστεί η διασπορά του Covid-19, η κυβέρνηση αποφάσισε να εφαρμόσει από τις 16-11-2020 μέχρι τις 30-11-2020, τα παρακάτω μέτρα:

- αναστολή της λειτουργίας της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με φυσική παρουσία
- χρήση της σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Τα σχολεία της ειδικής αγωγής, συνεχίζουν τη δια ζώσης λειτουργία τους (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 5043/14-11-2020).

07/12/2020 Συνεχίζεται η αναστολή λειτουργίας των σχολείων και των εκπαιδευτικών δομών από τις 07-12-2020 μέχρι τις 14-12-2020 (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 5350/05-12-2020).

18/12/2020 Συνεχίζεται η αναστολή της λειτουργίας των σχολείων και των εκπαιδευτικών δομών της χώρας από τις 13-12-2020 μέχρι τις 07-01-2021 (ΦΕΚ Αρ. Φύλλου 5486/12-12-2020).

Πίνακας 1: Απολογισμός Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης

	ΔΙΑΣΤΗΜΑ	
	17/03/2020-09/04/2020	17/03/2020-30/04/2020
Συμμετοχή Μαθητών στη Webex	4.818.079	9.462.802
Ημερήσια Συμμετοχή Μαθητών στις Ψηφιακές Τάξεις	643.871	766.458
Εκπαιδευτικοί με Ψηφιακή Τάξη	95.692	112.872

Σύνολο Ψηφιακών Τάξεων		262.704	532.251
Ψηφιακές Τάξεις ανά Ημέρα		32.585	40.957
Συνολικά Μαθημάτων Τηλεκπαίδευσης Σύγχρονης	λεπτά	17.428.668	36.091.106
Αριθμός Μαθητών στο Π.Σ.Δ.		1.090.011	1.099.421
Αριθμός Καθηγητών στο Π.Σ.Δ.		166.949	193.062
Τηλεθέαση (4-14 ετών)		35%+	145.000

Πηγή: <https://covid19.gov.gr/category/paideia/>

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, παρατηρούμε ότι στον δεύτερο μήνα, της εφαρμογής των έκτακτων μέτρων, υπάρχει μεγάλη αύξηση του αριθμού των μαθητών που συμμετέχουν στη σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση μέσω της εφαρμογής Webex. Επίσης, παρατηρούμε ότι το δεύτερο μήνα δημιουργήθηκαν από τους εκπαιδευτικούς περισσότερες ψηφιακές τάξεις, προκειμένου να διευκολύνουν και να ενισχύσουν τη διδασκαλία τους. Ωστόσο, τα στοιχεία αυτά αφορούν το αρχικό lockdown και το πρώτο διάστημα εφαρμογής της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Τη χρονική στιγμή που εκπονείται η εργασία, βρισκόμαστε ήδη στο δεύτερο lockdown, ενώ η εκπαίδευση όλων των βαθμίδων, εδώ και αρκετό καιρό παρέχεται εξ αποστάσεως μέσω Webex. Μια μελλοντική ανάλυση των στοιχείων της σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, θα μας βοηθήσει να αξιολογήσουμε τη συνολική πορεία της εφαρμογής των νέων μέτρων, όπως επίσης, της αποδοχής και τυχόν προβλημάτων της σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Συμπερασματικά, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, αναφερθήκαμε στα σημαντικότερα μέτρα της εξ αποστάσεως πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που έλαβε η ελληνική κυβέρνηση, στα πλαίσια της πρόληψης από τον Covid-19. Έτσι λοιπόν, η ελληνική κυβέρνηση, προκειμένου να περιορίσει την αυξανόμενη εξάπλωση του Covid-19 και να περιορίσει τη μεταδοτικότητα του ιού, αναγκάστηκε να αναστείλει την δια ζώσης λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τουλάχιστον δύο φορές, μέχρι αυτή τη στιγμή που πραγματοποιείται η εργασία. Η εκπαίδευση και στις δύο περιπτώσεις των lockdown, υλοποιήθηκε με την εφαρμογή της σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, μέσω Webex, αλλά και τη χρήση της ασύγχρονης διδασκαλίας. Ο νέος και καινοτόμος τρόπος εκπαίδευσης από απόσταση, ήρθε να αντικαταστήσει προσωρινά, τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας και να εισαγάγει την τηλεεκπαίδευση, σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Λαμβάνοντας υπόψιν, ότι βρισκόμαστε στην καρδιά του δεύτερου lockdown και η εφαρμογή των μέτρων της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι ακόμα σε εξέλιξη, όπως άλλωστε και η πανδημία, αντιλαμβανόμαστε ότι αδυνατούμε να συμπεριλάβουμε όλα τα μέτρα της κυβέρνησης. Επομένως, μία μελλοντική έρευνα, όταν πλέον θα είναι υπό έλεγχο η πανδημία, θα προσέφερε μία καλύτερη εικόνα του συνολικού νομοθετικού πλαισίου που εφαρμόστηκε στα χρόνια του Covid-19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Σκοπός του τρίτου κεφαλαίου είναι να αναλύσουμε την έννοια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, να παρατηρήσουμε την ιστορική εξέλιξη της και να παραθέσουμε τις μορφές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπως αυτές εφαρμόζονται στη σύγχρονη κοινωνία αξιοποιώντας την τεχνολογική εξέλιξη. Στη συνέχεια, αναφερόμαστε στη χρήση των νέων τεχνολογιών και τον ρόλο τους στην εκπαίδευση από απόσταση. Τέλος, πραγματοποιείται μία σύντομη αναφορά των προγραμμάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

3.1 Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση – Ένας Εναλλακτικός Τρόπος Εκπαίδευσης

Η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος, έχει επιφέρει ποιοτικές μεταλλάξεις στην οικονομία, στον πολιτισμό, στις ευρύτερες κοινωνικές σχέσεις αλλά και στην εκπαίδευση. Με την εμφάνιση της πανδημίας, η χώρα μας αναγκάστηκε να αναπροσαρμόσει, αναθεωρήσει και εφαρμόσει ένα νέο ηλεκτρονικό εκπαιδευτικό σύστημα διδασκαλίας, αυτό της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, προκειμένου να περιοριστεί η εξάπλωση της πανδημίας. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, παρέχει τη δυνατότητα στους μαθητές, να έχουν ελεύθερη πρόσβαση στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση, δίχως να θέτονται περιορισμοί του χρόνου και του τόπου, προσδίδοντας με αυτόν τον τρόπο μεγάλη ευελιξία στην εκπαίδευση και δυνατότητα εκμάθησης σε όλους τους μαθητές. Με τον όρο εξ αποστάσεως εκπαίδευση, εννοούμε τη δυνατότητα διδασκαλίας και εκμάθησης, μακριά από τις αίθουσες διδασκαλίας, με την χρήση του υπολογιστή, παρέχοντας απεριόριστες δυνατότητες πρόσβασης και ευελιξίας, τόσο για την εκπαίδευση όσο και για άλλες δομές (Ghosh, et al., 2012).

Τα συστήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, χρησιμοποιούνται τόσο από παιδιά σχολικής ηλικίας, όσο και από νέους ανθρώπους, οι οποίοι αδυνατούν να παρακολουθήσουν

τον συμβατικό τρόπο διδασκαλίας. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στα σχολεία της πρωτοβάθμιας, της δευτεροβάθμιας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αποτελεί μία πολλή σημαντική μέθοδο για την επέκταση των εκπαιδευτικών ευκαιριών.

3.2 Ιστορική Ανασκόπηση

Η έννοια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και ο τρόπος που χρησιμοποιήθηκε και εξελίχθηκε από γενιά σε γενιά έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει κεντρίσει την προσοχή πολλών δημοσιευμάτων και μελετητών, σχετικά με την σπουδαιότητα και την αποτελεσματικότητα της στην εκπαιδευτική διδασκαλία και μάθηση. Το 1989 ο Nirper, ήταν ο πρώτος που υποστήριξε την ύπαρξη τριών γενεών εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, των οποίων το κύριο χαρακτηριστικό είναι η αλληλογραφία, η μετάδοση και το δίκτυο πληροφορικής (Nirper, 1989). Μολονότι, οι δύο πρώτες γενιές είναι αποδεκτές από την πλειοψηφία των συγγραφέων, εντούτοις η τρίτη γενιά έχει χαρακτηριστεί από κάποιους συγγραφείς όπως είναι οι Moore & Kearsley (2005), ως «ανάπτυξη μιας προσέγγισης συστημάτων», ενώ ο Taylor (2001) θεωρεί ότι είναι η γενιά της «τηλε-εκμάθησης» (με ήχο και βίντεο) και συνεχίζει την θεωρία του με την ύπαρξη της τέταρτης γενιάς της «διαδικτυακής διδασκαλίας» και την πέμπτη γενιά των «ψηφιακών τεχνολογιών» (Moore & Kearsley, 2005; Taylor, 2001).

Πρώτη Γενιά

Η συγκεκριμένη γενιά αναφέρεται στη χρήση της τεχνολογίας του τυπογραφείου και των υπηρεσιών που παρέχουν τα ταχυδρομεία και για τον λόγο αυτό, η εκπαίδευση για πρώτη φορά μπορούσε να επιτευχθεί δι' αλληλογραφίας. Οι εκπαιδευτές της συγκεκριμένης γενιάς, θεώρησαν σωστό να παρέχουν τις γνώσεις τους μέσω εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, σε όσους δεν είχαν πρόσβαση, συνήθως ήταν γυναίκες και εργάτες, σε ιδρύματα εκπαίδευσης. Στις Η.Π.Α. ιδρύθηκαν πανεπιστημιακά ιδρύματα, μέσω μαθημάτων αλληλογραφίας,

προσελκύοντας όλων των επιπέδων ανθρώπους (Moore & Kearsley, 2005), ενώ αργότερα ακολούθησαν και άλλα ιδρύματα. Πιο συγκεκριμένα, το 1800 το Πανεπιστήμιο του Σικάγο εφάρμοσε στα προγράμματα σπουδών του την εκπαίδευση δι' αλληλογραφίας, όπου ο εκπαιδευτής και ο εκπαιδευόμενος, ήταν σε διαφορετικά μέρη (Ghosh, et al., 2012). Το συγκεκριμένο στιλ διδασκαλίας που εφάρμοσαν τα πρώτης γενιάς πανεπιστημιακά ιδρύματα, ο Holberg (1960) το ονόμασε «καθοδηγούμενη διδακτική επικοινωνία» (Holmberg, 1960). Η σωστή καθοδήγηση των εκπαιδευόμενων μέσω του υλικού που τους δινόταν, ήταν και τα πρώτα σημάδια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ενώ οι έρευνες μέχρι τότε ήταν ελάχιστες για την αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητα του εν λόγω εγχειρήματος.

Δεύτερη Γενιά

Κατά την διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, έχουμε την ανάπτυξη του ραδιοφώνου και το 1950 την ανάπτυξη της τηλεόρασης (Ghosh, et al., 2012), εφαρμόζοντας έναν νέο τρόπο παράδοσης και πληροφοριών, πέρα από τους παραδοσιακούς τρόπους διδασκαλίας. Κύριο χαρακτηριστικό μετάδοσης της δεύτερης γενιάς τεχνολογιών, είναι η χρήση του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης, οι οποίες με την πάροδο του χρόνου γνώρισαν μεγάλη εξέλιξη και βελτίωση (Evans & Nation, 2007), χωρίς ωστόσο να επιτυγχάνεται κάποια έντονη αλληλεπίδραση και επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου. Ωστόσο, ιδιαίτερη ανάπτυξη των ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών και της τηλεόρασης, παρατηρούμε στο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο του Ηνωμένου Βασιλείου (UKOU), και το Australian School of the Air, το οποίο ιδρύθηκε το 1950, και παρείχε εκπαίδευση μέσω ραδιοφωνικών εκπομπών, και το εξ αποστάσεως σχολείο της Νέας Ζηλανδίας, με τη χρήση ραδιοτηλεοπτικών μέσων (Anderson & Simpson, 2012).

Η δεύτερη γενιά, στάθηκε η αφορμή για την δημοσίευση πολλών ερευνητικών και επιστημονικών άρθρων, εισάγοντας καινούριες έννοιες όπως είναι της «ομαδικής ανάπτυξης

των διδακτικών υλικών» (Wedermeyer & Najem, 1969), η οποία υιοθετήθηκε από το UKOU. Η ίδρυση εθνικών οργανισμών, βοήθησε πολύ την ανάπτυξη «μεγάλων πανεπιστημίων από απόσταση» (Daniel, 1996), παρέχοντας εκπαίδευση εξ αποστάσεως σε ένα μεγάλο αριθμό μαθητών, στοχεύοντας στην ποιότητα, την πρόσβαση και το χαμηλό κόστος.

Η πρώτη και δεύτερη γενιά της τεχνολογικής εξέλιξης και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, προβάλλουν την ανάπτυξη της μάθησης μέσα από την ατομική διαδικασία και όχι την κοινωνική, ενώ τα μοντέλα της μάθησης αφορούν τις γνωστικές ή συμπεριφορικές θεωρίες μάθησης, αναγνωρίζοντας τις δυνατότητες που παρέχει η αλληλεπίδραση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η θεωρία της συναλλαγής που πραγματοποιείται από απόσταση (Moore, 1993), αναγνώρισε την σημαντικότητα της δομής και της ανάπτυξης διαλόγου στην εκπαίδευση, όπως επίσης και της επιρροής της αλληλεπίδρασης (Moore, 1989), η οποία άνοιξε τον δρόμο για την εμφάνιση και την εφαρμογή της νέας γενιάς.

Τρίτη Γενιά

Στην τρίτη γενιά, το ενδιαφέρον έχει επικεντρωθεί στην ασύγχρονη συνάντηση των υπολογιστών, στις σύγχρονες συναντήσεις μέσω ήχου και βίντεο και στην συστηματική φύση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Anderson & Simpson, 2012).

Τέταρτη Γενιά και Πέμπτη Γενιά

Η τέταρτη γενιά της εκπαίδευσης αφορά την τηλεδιάσκεψη, η οποία χρησιμοποιήθηκε αρχικά στις Η.Π.Α. και στην Νέα Ζηλανδία. Στην τρίτη και τέταρτη γενιά, η εκπαίδευση μπορεί πλέον να εφαρμοστεί με την χρήση της ακουστικής και της τηλεδιάσκεψης, ενώ παράλληλα η εκπαιδευτική διδασκαλία και μάθηση δίνει έμφαση στην αλληλεπίδραση και στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων (Burge & Howard, 1990). Με αυτόν τον τρόπο, η πέμπτη γενιά διδασκαλίας έχει μπει στην ζωή μας και αφορά την έξυπνη και ευέλικτη μάθηση, με

την χρήση των πολυμέσων και του παγκόσμιου ιστού (Taylor, 2003). Παρατηρούμε ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση και η διδασκαλία, επικεντρώνεται στην οικοδόμηση της γνώσης. Πλέον, η τηλεδιάσκεψη μέσω ήχου και η χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή, έχει επηρεάσει σημαντικά τη διδασκαλία των σχολείων και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τον στρατό, τις επιχειρήσεις και τις βιομηχανίες (Ghosh, et al., 2012).

Παρατηρούμε ότι μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, υπάρχει μία αύξηση ενδιαφέροντος για γνώση, η οποία συμπίπτει με την βιομηχανική επανάσταση και το δικαίωμα όλων των ανθρώπων να έχουν ίσες ευκαιρίες στην γνώση (Peter & Deimann, 2013). Η εξέλιξη και η βελτίωση της κοινωνίας και της τεχνολογίας, οδήγησαν σε ευκαιρίες για ποιοτικότερη, προσβάσιμη και ανοικτή εκπαίδευση για όλους.

3.3 Ο Ορισμός της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης

Τα τελευταία χρόνια ολοένα και περισσότερα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, κάνουν χρήση της εξ αποστάσεως διδασκαλίας. Τα κύρια χαρακτηριστικά της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, που στην ουσία την διαφοροποιούν από τον συμβατικό τρόπο διδασκαλίας είναι:

- Η ύπαρξη απόστασης μεταξύ του μαθητή και του εκπαιδευτή
- Το εκπαιδευτικό ίδρυμα, καθορίζει μόνο το εκπαιδευτικό υλικό, που θα εφαρμόσει
- Διαφοροποιεί την μελέτη ή την αυτό-διδασκαλία, σε αντίθεση με τη συμβατική εκπαίδευση
- Πραγματοποιείται η χρήση έντυπου, οπτικοακουστικού ή ηλεκτρονικού υλικού
- Η χρήση της τεχνολογίας, παρέχει μία νέα μορφή επικοινωνίας, αλληλεπίδρασης και διαδραστικότητας (Moore, 1993)
- Η χρήση εξατομικευμένων μορφών μάθησης (Keegan, 2001).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αναφέρεται στη διδασκαλία από απόσταση, η οποία πραγματοποιείται με τη χρήση: α) εκπαιδευτικού υλικού, από την πλευρά του ιδρύματος και

β) την μάθηση, με την ενεργό συμμετοχή του μαθητή (Keegan, 2001). Συνεπώς, στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, δεν απαιτείται η παρουσία του εκπαιδευτικού ή του μαθητή στην σχολική αίθουσα, ενώ η υλοποίηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, πραγματοποιείται με την βοήθεια εκπαιδευτικού υλικού και των νέων τεχνολογικών μέσων (ραδιόφωνο, βίντεο, τηλεόραση και τηλεμοιότυπο) (Λιοναράκης, 2005).

Η καινοτομία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αφορά τη δυνατότητα μάθησης και διδασκαλίας από απόσταση, χωρίς να απαιτείται η παρουσία του μαθητευόμενου εντός της σχολικής αίθουσας (Ματραλής, 1998). Επομένως, ο μαθητής μαθαίνει μόνος του (αυτομάθηση), με τη χρήση συγκεκριμένου εκπαιδευτικού υλικού και την καθοδήγηση του επιβλέποντα καθηγητή του, ως εμψυχωτή και προσωπικό σύμβουλο (Λιοναράκης, 2001)

Τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, είναι οικονομικά, δυνατότητα μάθησης από απόσταση, κριτική αντίληψη, εξατομίκευση, αυτονομία και ανεξαρτησία του μαθητή να καθορίζει τον χρόνο του, τον χώρο του, τον τρόπο που θα εργαστεί και τέλος, η αλληλεπίδραση μεταξύ μαθητή, εκπαιδευτικό υλικό και εκπαιδευτή.

Τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι ότι απαιτούνται τεχνολογικές υποδομές για την υποστήριξη της εκπαίδευσης και την επίτευξη συγκεκριμένων μαθησιακών αποτελεσμάτων (Μίμινου & Σπανακά, 2013).

3.4 Μορφές εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, μπορεί να αποτελέσει κύρια ή συμπληρωματική διδασκαλία, παρέχοντας μάθηση σε άτομα απομακρυσμένων περιοχών με ειδικές ανάγκες, άτομα μεγάλης ηλικίας ή ακόμα σε ανθρώπους που αδυνατούν να παρακολουθήσουν τα δια ζώσης μαθήματα, λόγω εργασίας και οικογένειας ή υποχρεώσεων. Επιπροσθέτως, το εκπαιδευτικό ίδρυμα μπορεί να παρέχει τις εκπαιδευτικές του υπηρεσίες με λιγότερο κόστος (λιγότερους διδάσκοντες και υποδομές κ.ο.κ.). Ενώ η συμπληρωματική διδασκαλία μπορεί να

υλοποιείται για τα χαρισματικά παιδιά ή ακόμα και για τα μαθήματα εκείνα που δε διδάσκονται στην συμβατική διδασκαλία (Σοφός, et al., 2015).

Συνεπώς, οι μορφές της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, διακρίνονται στην:

- Αυτοδύναμη εκπαίδευση, η οποία πραγματοποιείται ανεξάρτητα από την παραδοσιακή εκπαίδευση.
- Συμπληρωματική εκπαίδευση, η οποία πραγματοποιείται παράλληλα με την παραδοσιακή εκπαίδευση (Βασάλα, 2005).
- Πολυμορφική εκπαίδευση, πρόκειται για μία πολυδιάστατη εκπαίδευση, με πολλές επιλογές και δυνατότητες (Μίμινου & Σπανακά, 2013). Εάν υποθέταμε ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι η εκπαιδευτική διαδικασία που βοηθάει τον μαθητή να μάθει μόνος του, λειτουργώντας αυτόνομα μέσα από την αυτό-μάθηση (Λιοναράκης, 2001), τότε θα λέγαμε ότι ο ορισμός της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης δεν είναι τόσο σαφής, όσο εάν προσθέσουμε και την πολυμορφική έννοια στην εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η πολυμορφική, ενισχύει ακόμα περισσότερο τον ορισμό της εξ αποστάσεως μάθησης και μας βοηθάει να κατανοήσουμε την πολυλειτουργικότητα της στην εκπαιδευτική διδασκαλία, την ευελιξία της στην εκμάθηση, την ποιοτικότερη διάσταση στην εκπαιδευτική διαδικασία και την εφαρμογή εργαλείων, τα οποία υποστηρίζουν και ενισχύουν την ευέλικτη εκπαίδευση (Λιοναράκης, 2001).

3.5 Μοντέλα Οργάνωσης της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης

Τα περισσότερα εκπαιδευτικά ιδρύματα που εφάρμοσαν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, εφάρμοσαν τα παρακάτω επτά μοντέλα είτε μεμονωμένα είτε με συνδυασμό αυτών στη διδασκαλία των σπουδών τους (Peters, 2009).

Μοντέλο Προετοιμασίας των Εξετάσεων

Σύμφωνα με το συγκεκριμένο μοντέλο, το οποίο οι κινέζοι το ονομάζουν αυτό-μελέτη, το πανεπιστήμιο αναλαμβάνει μόνο την υλοποίηση των εξετάσεων και την βαθμολόγηση αυτών, δίχως διδασκαλία (αυτοδίδακτοι μαθητές). Εφαρμόστηκε πρώτη φορά, τον 19^ο αιώνα, από το Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, προς διευκόλυνση των οικονομικά ασθενέστερων πολιτών και προς των απομακρυσμένων περιοχών της Βρετανικής αποικίας, όπως επίσης και στο Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης.

Μοντέλο Δι' Αλληλογραφίας

Πρόκειται για μία σημαντική παιδαγωγική προσέγγιση, στην οποία στηρίζεται και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση και αφορά τη διδασκαλία μέσω τυπογραφείου. Παρά την τεχνολογική ανάπτυξη και εξέλιξη, το συγκεκριμένο μοντέλο υφίσταται ακόμα με πολλούς υποστηρικτές.

Μοντέλο Πολλαπλών Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας

Πρόκειται για τα θεμέλια της ανάπτυξης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (1970-1980) και αφορά τη διδασκαλία μέσω ραδιοφώνου ή τηλεόρασης, με έντυπη ύλη, δίχως την παρουσία του μαθητή στα πανεπιστήμια. Πρόκειται για την δεύτερη γενιά, η οποία χαρακτηρίζεται από καινοτομία και θεωρητική προσέγγιση, για την μετέπειτα έναρξη και υλοποίηση της εξ αποστάσεως μάθησης στα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Μοντέλο Εκπαίδευσης εξ Αποστάσεως σε Ομάδες

Το συγκεκριμένο μοντέλο, αναφέρεται σε διαλέξεις ενός διδάσκοντα σε ομάδες, οι οποίες γίνονται στα πλαίσια μιας συζήτησης και εκπόνησης εργασιών, με τη χρήση του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης (τηλεδιδασκαλία).

Μοντέλο Αυτόνομου Διδασκόμενου

Πρόκειται για μία αρκετά φιλόδοξη παιδαγωγική προσέγγιση και απαιτητική, η οποία βασίζεται στην αυτονομία των μαθητών να καθορίσουν μόνοι τους την πορεία, τους στόχους τους, τον τρόπο που θα διδαχθούν και να αξιολογήσουν τα αποτελέσματα τους. Οι εκπαιδευτικοί λειτουργούν ως προσωπικοί σύμβουλοι, διαμεσολαβητές και επιβλέποντες (μέχρι 30 φοιτητές), για την πραγματοποίηση συναντήσεων ανά τακτά διαστήματα, προκειμένου να συζητήσουν την πορεία και τους στόχους τους. Όπως γίνεται κατανοητό, οι εκπαιδευόμενοι λειτουργούν ανεξάρτητα και αυτόνομα, ενώ μία μερίδα ερευνητών υποστηρίζει ότι το συγκεκριμένο μοντέλο απέχει από την εξ αποστάσεως εκπαίδευση διότι δεν αφορά τη διδασκαλία σε ομάδες φοιτητών.

Μοντέλο Βασισμένο στη Διαδικτυακή εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Το συγκεκριμένο μοντέλο, αναφέρεται στον ασύγχρονο ή σύγχρονο τρόπο διδασκαλίας, με ηλεκτρονικό τρόπο, μέσω τηλεδιδασκαλίας ή τηλεδιασκέψεων από απόσταση, αλληλεπιδρώντας και επικοινωνώντας τόσο με τους διδάσκοντες όσο και με τους διδασκόμενους. Ο νέος τρόπος διδασκαλίας, καλεί τους εκπαιδευόμενους να αξιοποιήσουν, να αναζητήσουν, να αποθηκεύσουν, να διαχειριστούν και να αποκτήσουν πληροφορίες προκειμένου να ολοκληρώσουν μία εργασία.

Μοντέλο της Τεχνολογικά Μεγάλης Αίθουσας

Το συγκεκριμένο μοντέλο ακολουθεί την αρχή της εκτεταμένης τάξης (Rubin, 1997) και αρχικά, εφαρμόστηκε στις Η.Π.Α.. Αφορά την διδασκαλία που πραγματοποιεί ένας εκπαιδευτικός μέσα σε μία αίθουσα και την μετάδοση της, μέσω της τηλεόρασης ή μέσω τηλεδιάσκεψης, καθιστώντας την επικοινωνία πιο εύκολη. Τα θετικά στοιχεία της συγκεκριμένης εκπαίδευσης, είναι η «διδασκαλία από απόσταση πρόσωπο με πρόσωπο» (Keegan, 1995). Ωστόσο, το μοντέλο της τεχνολογικά μεγάλης αίθουσας, επιφέρει μειωμένη

διαδραστικότητα μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου, ενώ παράλληλα διατηρεί τον συμβατικό τρόπο διδασκαλίας, εντός της σχολικής αίθουσας, κάτι που το καθιστά ελκυστικό για τους εκπαιδευτικούς (Σοφός & Κρον, 2010).

3.6 Η Χρήση της Τεχνολογίας στην Εκπαιδευτική Διαδικασία

Η ψηφιακή εποχή στην οποία ζούμε, η Τεχνολογία Πληροφοριών και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.), διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην ζωή, στην κοινωνία μας, στη βελτίωση της γνώσης και στην προώθηση της δια βίου μάθησης και ακόμα περισσότερο στην εκπαίδευση. Παρατηρούμε ότι πολλές χώρες, έχουν επενδύσει τόσο σε διδακτικό υλικό όσο και σε λογισμικό, προκειμένου να επιτευχθεί η πρόσβαση στο διαδίκτυο για την εκπαίδευση και τη διδασκαλία. Τα οφέλη από την χρήση των Τ.Π.Ε., από την προσχολική έως και την τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι πολλά, όπως είναι η δημιουργία νέων μεθόδων διδασκαλίας, νέος εκπαιδευτικός χώρος διδασκαλίας, δημιουργία νέων σχέσεων και τρόπου επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου και βελτίωση του τρόπου διδασκαλίας. Η χρήση των Τ.Π.Ε., μπορούν να θεωρηθούν «τα δυνητικά εργαλεία», τα οποία θα επιφέρουν την αλλαγή και την καινοτομία στην εκπαίδευση (Tezci, 2009), ενώ η σημασία της εκπαιδευτικής τεχνολογίας μέσα στην αίθουσα θα συνεχίζει να αυξάνεται (Becker & Ravitz, 2001).

Οι μεγάλες και γρήγορες αλλαγές, σπάνε τα όρια μεταξύ της απόστασης και του πρόσωπο με πρόσωπο ιδρύματα, τόσο για τους εκπαιδευτές όσο και για τους εκπαιδευόμενους. Η χρήση της διαδικτυακής εκπαίδευσης μέσω του υπολογιστή παρέχει τεράστιες δυνατότητες για όλα τα ιδρύματα, τα οποία θα πρέπει να εξετάσουν την επίδραση και τις δυνατότητες που προσφέρει αυτός ο νέος τρόπος επικοινωνίας, αλληλεπίδρασης, οικοδόμησης της γνώσης και της καινοτομίας. Ο νέος τρόπος επικοινωνίας, αλλάζει ριζικά τον τρόπο διδασκαλίας, μάθησης και επικοινωνίας, εξατομικεύοντας την διδασκαλία με ένα

πρωτοποριακό τρόπο, οπουδήποτε και οποτεδήποτε, δημιουργώντας νέες μαθησιακές γνώσεις και εμπειρίες (Ghosh, et al., 2012).

Η χρήση του εκπαιδευτικού υλικού με την χρήση της τεχνολογίας, αποτελεί μία αρκετά σύνθετη διαδικασία με κύρια στοιχεία αυτά της αλληλεπίδρασης. Ωστόσο, προσεγγίζοντας παιδαγωγικά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και την επίδραση της στην εκπαιδευτική διαδικασία, είναι πολύ νωρίς για να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα, εξαιτίας της μικρής εφαρμογής των τεχνολογικών μέσων στην εκπαίδευση. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο νέος τρόπος εφαρμογής της τεχνολογίας θα αντικαταστήσει τον συμβατικό τρόπο εκπαίδευσης (Dede, 1996; Daniel, 1998; Bischoff, et al., 1996; Moskal, et al., 1997).

3.6.1 Μορφές εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης με τη Χρήση των Τ.Π.Ε.

Τα τελευταία χρόνια, υπάρχει έντονο ενδιαφέρον σχετικά με το κατά πόσο η χρήση των Τ.Π.Ε., στην εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση, επηρεάζει τη παιδαγωγική προσέγγιση και συμβάλλει στην ανάπτυξη της γνώσης και των δεξιοτήτων των μαθητών. Πιο συγκεκριμένα, η αξιοποίηση και η χρήση των Τ.Π.Ε. στην εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση, περιλαμβάνει τις παρακάτω τρεις μορφές εκπαίδευσης (Anastasiades, 2012; Bonk, et al., 2006; Moore & Kearsley, 2012):

- Ασύγχρονη Εκπαίδευση, η οποία πραγματοποιείται με τη βοήθεια της τεχνολογίας και τη χρήση του διαδικτύου, επιτρέποντας την αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου, σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή και οπουδήποτε και αν βρίσκονται (Αναστασιάδης, 2008). Τα κυριότερα πλεονεκτήματα της ασύγχρονης εκπαίδευσης, είναι η ευελιξία που παρέχει όσον αφορά, τη τοποθεσία, τον χρόνο καθώς επίσης και τον ρυθμό που μπορεί να πραγματοποιηθεί η μάθηση.

Παραδείγματα, εφαρμογής της ασύγχρονης εκπαίδευσης έχουμε σε λογισμικά Moodle, όπως επίσης και σε πλατφόρμες (Δημητρακοπούλου, 1999).

- Σύγχρονη Εκπαίδευση, η οποία αξιοποιώντας κατάλληλα τη τεχνολογία και το διαδίκτυο, επιτρέπει την αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου, μέσω τηλεδιάσκεψης και webcast, σε συγκεκριμένη στιγμή, ανεξαρτήτως τοποθεσίας (Αναστασιάδης, 2004; Αναστασιάδης, 2008; Καμπουράκης & Λουκής, 2006). Τα κυριότερα πλεονεκτήματα της σύγχρονης τηλεδιάσκεψης είναι η ευελιξία, η αλληλεπίδραση και η επικοινωνία.
- Μεικτή-Συνδυαστική Εκπαίδευση, η οποία συνδυάζει τα εξής χαρακτηριστικά: σύγχρονη και ασύγχρονη τηλεεκπαίδευση και διαδίκτυο (web1.0 και web 2.0), συνδυασμό πολλών παιδαγωγικών προσεγγίσεων, προκειμένου να επιτευχθεί η μάθηση, συνδυασμό όλων των μορφών τεχνολογίας για την υλοποίηση της πρόσωπο με πρόσωπο μάθησης και συνδυασμό της τεχνολογίας σε πραγματικό εργασιακό περιβάλλον (Driscoll, 2002; Αναστασιάδης, 2014).

Ωστόσο, η επιτυχία ενός συνδυαστικού-μεικτού μοντέλου εκπαίδευσης, στηρίζεται σε ένα καλά οργανωμένο περιβάλλον μάθησης.

3.7 Η εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση, είναι η εκπαίδευση της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η οποία πραγματοποιείται από απόσταση και αφορά όλες τις ηλικίες, λειτουργώντας συμπληρωματικά ή αυτοδύναμα στην παραδοσιακή εκπαίδευση (Βασάλα, 2005). Η αυτοδύναμη εξ αποστάσεως εκπαίδευση, υλοποιείται ανεξάρτητα από το παραδοσιακό σχολείο, ενώ η συμπληρωματική υλοποιείται ταυτόχρονα με την συμβατική εκπαίδευση (Βασάλα, 2005).

Η Ελλάδα είναι μία χώρα με πολλά απομονωμένα νησιά και ορεινές περιοχές, οι οποίες παρουσιάζουν αρκετές ελλείψεις σε εκπαιδευτικούς και αδυναμία της κυβέρνησης να

καλύψει την μόρφωση των ανθρώπων που ζουν στις συγκεκριμένες περιοχές. Επίσης, αδυναμία επαρκούς εκπαίδευσης παρουσιάζουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες, με αναπηρίες, άνθρωποι που δυσκολεύονται να μετακινηθούν, αθλητές που αδυνατούν να ανταποκριθούν, γυναίκες που αναλαμβάνουν το μέγαλωμα των παιδιών, ενήλικες με πολλές υποχρεώσεις επαγγελματικές και άνθρωποι που μένουν μακριά (Βασάλα, 2005). Συνεπώς, η εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση θα βοηθήσει μία μεγάλη μερίδα ανθρώπων, δίνοντας τους τη δυνατότητα να έχουν δικαίωμα στη γνώση και στη δια βίου μάθηση. Παρ'όλ'αυτά, η ανάπτυξη προγραμμάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην Ελλάδα, είναι ελάχιστη και αφορά κυρίως μαθητές, οι οποίοι συμμετέχουν σε εθνικά προγράμματα (Αναστασιάδης, et al., 2002).

Μεταξύ των σχολικών συμπληρωματικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, που εφάρμοσε η ελληνική κυβέρνηση στην πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια εκπαίδευση και στην κατάρτιση των εκπαιδευτικών, είναι:

- το ΟΙΚΑΔΕ, από το 1999-2013 και αφορά την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών και την ανταλλαγή ιδεών, μεταξύ των Ελλήνων της Ελλάδας, της Κύπρου και της ομογένειας (Αναστασιάδης, et al., 2002).
- ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ, εφαρμόζοντας τη Διαδραστική Τηλεδιάσκεψη στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση της Ελλάδας και της Κύπρου (Anastasiades, 2003; Anastasiades, 2009).
- το ΣΧΕΔΙΑ, το 2000, το οποίο αφορά την εφαρμογή της Πληροφορικής σε 45 σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και σε 32 απομακρυσμένα νησιά του Αιγαίου (Τσολακίδης & Φώκιαλη, 2001).
- το e-Twinning, το 2005, συνέβαλε στην επίτευξη μαθησιακών συνεργασιών, με τη βοήθεια των Τ.Π.Ε. όλων των σχολείων της Ευρώπης (Κεραμιδά & Ψιλελής, 2005), μέσω πλατφόρμας προκειμένου να επικοινωνούν, να συνεργάζονται, να ανταλλάσσουν πληροφορίες και απόψεις, τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και οι μαθητές των σχολικών μονάδων που βρίσκονται στην Ευρώπη.

- το έργο «Παιδεία Ομογενών», από το Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.), του Πανεπιστημίου Κρήτης, το οποίο παρέχει εκπαιδευτικά λογισμικά προγράμματα, σε όσους μαθητές επιθυμούν να μάθουν τα ελληνικά ως ξένη γλώσσα, όπως επίσης και να γνωρίσουν την ιστορία και τον πολιτισμό της Ελλάδας (Σπαντιδάκης, 2006; Σπαντιδάκης, 2009).

Όσον αφορά, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και την αξιοποίηση των Τ.Π.Ε., τα προγράμματα που έχουν υλοποιηθεί είναι τα εξής:

- το «Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Περιεχόμενο» (Ψ.Ε.Π.), το οποίο αποτελεί δράση του Υ.ΠΑΙ.Θ. και αφορά ένα σύγχρονο ψηφιακό χώρο, το «Ψηφιακό Σχολείο»¹, για μαθητές και δασκάλους όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων. Το εν λόγω πρόγραμμα, προσφέρει πλούσιο ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό για τους δασκάλους, όπως επίσης, ψηφιακά βιβλία και υλικό για τα μαθήματα του σχολείου, ψηφιακό φροντιστήριο, καθώς επίσης και αρκετά βοηθήματα, εργασίες και διαγωνίσματα για τους μαθητές. Η συγκεκριμένη δράση, έχει υλοποιηθεί τα τελευταία χρόνια και περιλαμβάνει πολλά μαθησιακά αντικείμενα, εκπαιδευτικό υλικό και βίντεο (Φωτόδεντρο) και θα μπορούσε κάλλιστα, να χρησιμοποιηθεί στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.
- το «Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών» (Μ.Π.Ε.Ε.), το οποίο συνδέθηκε με το «Νέο Σχολείο» και αφορά την επιμόρφωση και την κατάρτιση των εκπαιδευτικών, για τα έτη 2000-2013. Το πρόγραμμα «Νέο Σχολείο»², αφορά την ρύθμιση νέων προγραμμάτων, την κατάρτιση των εκπαιδευτικών, την αναβάθμιση των σχολείων σε ολόημερα, την ένταξη των Τ.Π.Ε. στα σχολεία, την εφαρμογή της ενισχυτικής διδασκαλίας, την εκπαίδευση ατόμων με δυσκολίες, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, τη βελτίωση του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών και την μείωση του αριθμού των μαθητών που εγκαταλείπουν το σχολείο.

¹ <https://dschool.edu.gr/>

² <https://www.minedu.gov.gr/gymnasio-m-2/298-uncategorised/402-apo-to-simera-sto-neo-sxoleio-me-protaton-mathiti?showall=1>

- την «Επιμόρφωση Β' Επιπέδου Τ.Π.Ε.», από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων-“Διόφαντος” (Ι.Τ.Υ.Ε.), το οποίο αφορά την επιμόρφωση και τη κατάρτιση των εκπαιδευτικών, αξιοποιώντας τη χρήση των Τ.Π.Ε. και επιδιώκοντας την απόκτηση γνώσεων και την ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων στις νέες τεχνολογίες (Papadimitriou, 2018).

Ωστόσο, το μόνο εξ αποστάσεως σύστημα που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα, μέχρι το 2011, ήταν το τηλεγυμνάσιο στην Ψέριμο. Τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται κάποια πιλοτικά προγράμματα στην εκπαίδευση, τα οποία αφορούν την μέθοδο της ανεστραμμένης τάξης, σύμφωνα με την οποία, η διδασκαλία υλοποιείται συνδυάζοντας την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και την παραδοσιακή διδασκαλία (Papadimitriou, 2018).

Η πρώτη εξ αποστάσεως εκπαίδευση που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα, ήταν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο, το οποίο ιδρύθηκε το 1992, ενώ από το 1997 παρέχει τις υπηρεσίες του εξ αποστάσεως, σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο. Το εγχείρημα του νέου πανεπιστημιακού ιδρύματος, αποτέλεσε μία καινοτομία στη χώρας μας, εφαρμόζοντας έναν νέο τρόπο μάθησης και διδασκαλίας, που μέχρι τότε εφαρμοζόταν στο εξωτερικό (Λιοναράκης, 2005). Τα τελευταία χρόνια, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην Ελλάδα, βρίσκει εφαρμογή σε ελάχιστα ακαδημαϊκά ιδρύματα. Ωστόσο, η εμφάνιση της πανδημίας, έφερε αρκετές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα, όπως είναι η τηλεεκπαίδευση και η κατ'οίκον εκπαίδευση των μαθητών όλων των επιπέδων της εκπαίδευσης (Cheawjindakarn, et al., 2012). Η επιτυχία της εξ αποστάσεως μάθησης είναι ένας συνδυασμός παραγόντων και μεθόδων διδασκαλίας. Εξάλλου, η αποτελεσματικότητα των μέσων δεν ορίζεται από την τεχνολογική εξέλιξη, αλλά από τις παιδαγωγικές αρχές και προϋποθέσεις, που οδηγούν στη χρήση τους στην εκπαίδευση με όρους διδακτικούς και μαθησιακούς (Λιοναράκης, 2005). Εν κατακλείδι, ο 21^{ος} αιώνας είναι ο αιώνας των ψηφιακών αλλαγών και του πληροφοριακού αλφαριθμητισμού, χαρακτηρίζοντας με αυτόν τον τρόπο μία νέα γενιά χρηστών, οι οποίοι

χρησιμοποιούν τα τεχνολογικά εργαλεία για την επικοινωνία τους, τη συσσώρευση πληροφοριών, τη βελτίωση των γνώσεων, την επίλυση προβλημάτων, τη διδασκαλία και την εκμάθηση. Η τεχνολογική ανάπτυξη συνέβαλε σημαντικά στην αξιοποίηση και την χρήση των πλατφορμών (moodle), οι οποίες αποδείχθηκαν αρκετά εύκολες στη χρήση από τους μαθητές (Τριανταφυλλίδης & Κοφτερός, 2008), διευκόλυναν τη συνεργασία των εκπαιδευτικών, επηρέασαν τον γραπτό λόγο (Αγαπιάδου, 2010) και συνέβαλλαν στην αλληλεπίδραση και τη συμμετοχή των μαθητών, όπως επίσης και στην ανάπτυξη της κριτικής αντίληψης (Μπράτιτσης & Κανδρούδη, 2011).

Στην Ελλάδα, παρατηρούμε τα τελευταία χρόνια πως υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον για τη σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο εκπαιδευτικό σύστημα, εκτός από τη βελτίωση της γνώσης και των ικανοτήτων των μαθητών, παρέχει επίσης, μεγάλη ευελιξία και πολλές ευκαιρίες εκμάθησης, σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες διδασκαλίας. Ωστόσο, για να υλοποιηθεί η εκπαίδευση από απόσταση απαιτείται η χρήση της τεχνολογίας, η οποία προσφέρει τεράστιες δυνατότητες διδασκαλίας και επικοινωνίας, εκμηδενίζοντας τις αποστάσεις. Σε καμία περίπτωση η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, δεν υποκαθιστά το συμβατικό τρόπο διδασκαλίας και εκμάθησης, όμως αποτελεί έναν εναλλακτικό τρόπο διδασκαλίας, σε δυσμενείς συνθήκες, όπως είναι στην περίπτωση μας, η εμφάνιση της πανδημίας. Μέσα από την αξιοποίηση της τεχνολογίας, και την εφαρμογή ενός οργανωμένου συστηματικού θεσμικού πλαισίου, το οποίο θα προσανατολίζεται στον μαθητή, η εκπαίδευση μπορεί να επιφέρει ποιοτικότερη, αποδοτικότερη και αποτελεσματικότερη μάθηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σκοπός του τέταρτου κεφαλαίου, είναι να επισημάνουμε τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον μας στην πρακτική εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπως αυτή πραγματοποιήθηκε σε δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους, την προ Covid-19 εποχή και τη μετά Covid-19 εποχή. Σημείο αναφοράς για την προ Covid-19 εποχή, αποτελεί το πρόγραμμα “ΟΔΥΣΣΕΑΣ” ενώ για την μετά Covid-19, αποτελεί η εκπαίδευση από απόσταση, μέσω τηλεδιάσκεψης. Κλείνοντας το τέταρτο κεφάλαιο, αναλύουμε τα συμπεράσματα που προέκυψαν, μέσα από τη συγκεκριμένη έρευνα.

4.1 Εισαγωγική Προσέγγιση της εξ Αποστάσεως Σχολικής Εκπαίδευσης

Η έννοια της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, προσδιορίζει τη σχολική εκπαίδευση, όταν εφαρμόζεται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, από απόσταση και αφορά μαθητές όλων των ηλικιών. Η εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση, μπορεί να υποστηρίξει την παραδοσιακή διδασκαλία, με τη χρήση του κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού, χωρίς να απαιτείται διακοπή των σπουδών των μαθητών ή να αλλάξουν το πρόγραμμα σπουδών τους (Βασάλα, 2005; Λιοναράκης, 2011). Συνεπώς, η εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση, μπορεί να υλοποιηθεί παράλληλα με τη συμβατική διδασκαλία, προς όφελος όλων εκείνων των εκπαιδευόμενων, που δε μπορούν να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, με τη φυσική τους παρουσία (Holmberg, 1995; Keegan, 2001; Keegan & Λιοναράκης, 2001; Glikman, 2002; Καρούλης, 2007).

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφέρουμε ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση διακρίνεται στις τρεις ακόλουθες μορφές:

- Στην Αυτοδύναμη Εκπαίδευση, η οποία παρέχει τα ίδια εκπαιδευτικά προγράμματα με αυτά της παραδοσιακής διδασκαλίας, τα οποία όμως διαφέρουν ως προς το εκπαιδευτικό υλικό και στον τρόπο επικοινωνίας. Στις περιπτώσεις, που η αυτοδύναμη εκπαίδευση πραγματοποιείται με τη βοήθεια του διαδικτύου σε ασύγχρονες ή σύγχρονες τηλεσυναντήσεις, τότε αναφερόμαστε σε εικονικά σχολεία.
- Στη Συμπληρωματική Εκπαίδευση, η οποία συμβάλλει στην υποστήριξη της παραδοσιακής εκπαίδευσης και λειτουργεί παράλληλα με τη παραδοσιακή διδασκαλία. Η συμπληρωματική εκπαίδευση, μπορεί να αφορά τη παρακολούθηση συγκεκριμένων μαθημάτων ή τη συνεργασία πολλών σχολείων, για την υλοποίηση εργασιών και τη πραγματοποίηση τηλεδιασκέψεων.
- Μεικτή/Πολυμορφική/Συνδυαστική Εκπαίδευση, η οποία αφορά τον συνδυασμό της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και της παραδοσιακής, με κύριο στόχο την επίτευξη αλληλεπίδρασης (Μίμινου & Σπανακά, 2013). Η πολυμορφικότητα συμβάλλει στην ποιοτικότερη εκπαίδευση, μέσα από την αυτομάθηση και την αυτονομία του μαθητή, σε έναν εξ αποστάσεως χώρο (Λιοναράκης, 2006).

Γενικότερα, η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αποσκοπεί σε ένα ευέλικτο και εξατομικευμένο τρόπο διδασκαλίας, μηδενίζοντας τις αποστάσεις και διευκολύνοντας την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου. Ειδικότερα, η ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, εξαρτάται από τη τεχνολογική εξέλιξη και τη χρήση του διαδικτύου (εικόνα, ήχο, βίντεο και εκπαιδευτικό υλικό), προκειμένου να πραγματοποιηθεί η ασύγχρονη, σύγχρονη ή μεικτή εκπαίδευση. Συνεπώς, τα βασικότερα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, περιλαμβάνουν το οικονομικό κόστος, την εξατομίκευση ανάλογα με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις των μαθητών, το εκπαιδευτικό υλικό, την ευελιξία του χώρου και του χρόνου που

πραγματοποιείται η μάθηση και τέλος, την αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευμένου, εκπαιδευτικού υλικού και μαθητή.

Αντίθετα, τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, αφορούν τις τεχνολογικές υποδομές και τον εξοπλισμό, την οργάνωση του χρόνου και τον προγραμματισμό των μαθημάτων, ψυχολογικές καταστάσεις και την επίτευξη μαθησιακών αποτελεσμάτων (Μίμινου & Σπανακά, 2013).

4.2 Σκοπός της Ερευνητικής Μελέτης

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στην εφαρμογή της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, όπως αυτή υλοποιείται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Η γεωγραφική και μορφολογική κατανομή της Ελλάδας, η οποία αποτελείται από πολλές ορεινές περιοχές, απομακρυσμένα μέρη και πολλά απομονωμένα νησιά, κυρίως του Αιγαίου, σε συνδυασμό με τις τεράστιες ελλείψεις των περιοχών αυτών, σε εκπαιδευτικό προσωπικό, θέτουν επί τάπητος, συχνά πυκνά τη σπουδαιότητα και την αναγκαιότητα να βρεθεί μία λύση, μέσω της εφαρμογής της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης. Ωστόσο, η επίτευξη και η υλοποίηση της όποιας αλλαγής, προϋποθέτει ένα καλά οργανωμένο εκπαιδευτικό σύστημα και μια ενδεδειγμένη έρευνα.

Αφορμή της παρούσας μελέτης, αποτελεί η εφαρμογή της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, εν μέσω της πανδημίας του Covid-19, προκειμένου να περιοριστεί η εξάπλωση του ιού και να προστατευθούν οι πολίτες. Η υποχρεωτική εφαρμογή της εξ αποστάσεως διδασκαλίας, στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, έδωσε το έναυσμα της έρευνας, όπως αυτή πραγματοποιείται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, μέσα από την ανασκόπηση επιστημονικών δημοσιευμάτων.

4.3 Εφαρμογή της εξ Αποστάσεως Σχολικής Εκπαίδευσης στην προ Covid-19 Εποχή

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, γίνονται αρκετές προσπάθειες για την ένταξη της τεχνολογίας στο σχολικό εκπαιδευτικό σύστημα. Μία από τις πιο σημαντικές τεχνολογικές προσπάθειες, αποτελεί η ψηφιοποίηση της μάθησης και της διδασκαλίας, ώστε οι μαθητές να μπορούν να αντλούν πρόσθετο εκπαιδευτικό υλικό, όποτε το επιθυμούν. Παρά τις αξιόλογες, αλλά ελάχιστες προσπάθειες που έγιναν για την εισαγωγή της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, ωστόσο, ο ρόλος της ήταν βοηθητικός ή ενισχυτικός, στην οικοδόμηση της γνώσης της παραδοσιακής εκπαίδευσης.

Η πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια εφαρμογής της συμπληρωματικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, έγινε με το πρόγραμμα “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”, με τη χρήση διαδραστικών τηλεδιασκέψεων. Ωστόσο, η μόνη αυτόνομη εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα, με τηλεδιάσκεψη, αφορούσε το τηλεγυμνάσιο της Ψερίμου, μέχρι το 2011. Από το 2011 και μετά, το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, υλοποιεί δράσεις στα πλαίσια του προγράμματος το “Ψηφιακό Σχολείο”, οι οποίες αφορούν την ψηφιοποίηση του εκπαιδευτικού υλικού, τη διαδραστική διδασκαλία και γενικά, ενέργειες οι οποίες προωθούν την εισαγωγή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στα σχολεία. Αν και τα παραπάνω προγράμματα κρίθηκαν αρκετά αξιόλογα και βοηθητικά για την σχολική εκπαίδευση, εντούτοις δεν αφορούν οργανωμένες προσπάθειες εφαρμογής αυτόνομης ή συμπληρωματικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (Μίμινου & Σπανακά, 2013). Επίσης, τα τελευταία χρόνια στα πλαίσια της ψηφιοποίησης του εκπαιδευτικού υλικού και της ενίσχυσης της διδασκαλίας, έχουν δημιουργηθεί οι πλατφόρμες e-class και e-me, τις οποίες θα αναλύσουμε παρακάτω.

4.3.1 Πρόγραμμα “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”

Η πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια εφαρμογής της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, αξιοποιώντας την Τ.Π.Ε., πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος “ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2000-2015”, στο οποίο συμμετείχαν περισσότεροι από 2.000 μαθητές της Ελλάδας και της Κύπρου. Η εφαρμογή του προγράμματος “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”, άρχισε από την Κύπρο το 2000, σε μία εποχή όπου το διαδίκτυο λειτουργούσε με χαμηλές ταχύτητες, ο τεχνολογικός εξοπλισμός ήταν ακριβός και οι υποδομές πρόσβασης αρκετά περιορισμένες (Αναστασιάδης, 2017). Το 1992, η ίδρυση ενός νέου πανεπιστημίου του Ε.Α.Π., θέτει σε εφαρμογή ένα διαφορετικό τρόπο διδασκαλίας, ο οποίος μέχρι τότε ήταν άγνωστος στο εκπαιδευτικό σύστημα, αυτόν της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Την ίδια περίοδο, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στο διεθνή τύπο, πραγματοποιείται μέσω πλατφορμών (ασύγχρονα), με τη χρήση πολυμέσων και λογισμικών (Wegerif, 1998; Carswell & Venkatesh, 2002; Rovai, 2002; Steeples, et al., 2002).

4.3.2 Εφαρμογή του προγράμματος “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”

Η πρώτη προσπάθεια εισαγωγής της συμπληρωματικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, έγινε από την Κύπρο το 2000, στα πλαίσια του προγράμματος “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα αφορούσε την εκμάθηση της γλώσσας και αρχικά, εφαρμόστηκε σε δύο δημοτικά σχολεία της Κύπρου, ενώ τα επόμενα χρόνια επεκτάθηκε σε περισσότερα δημοτικά σχολεία. Σημείο αναφοράς του προγράμματος, αποτέλεσε πρωταρχικά, η εφαρμογή του στα δημοτικά σχολεία της Ελλάδας, με την ονομασία “ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2004”, το οποίο υλοποιήθηκε από το Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Κρήτης και μετέπειτα, από το Εργαστήριο Προηγμένων Μαθησιακών Τεχνολογιών στη Δια Βίου και εξ

Αποστάσεως Εκπαίδευση (Ε.ΔΙ.Β.Ε.Α.)³ και δεύτερον, στην παιδαγωγική διάσταση που επιφέρει η αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στη σχολική αίθουσα.

Τα βασικότερα στοιχεία της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης μεταξύ εκπαιδευτή και μαθητή, αποτελεί η δυνατότητα επικοινωνίας και ανταλλαγής απόψεων από απόσταση, όπως επίσης και η δυνατότητα αλληλεπίδρασης και συνεργασίας, συμβάλλοντας στην οικοδόμηση της γνώσης σε πραγματικό χρόνο (Αναστασιάδης, 2017).

4.3.3 Μεθοδολογικό Πλαίσιο

Η υλοποίηση του συγκεκριμένου μεθοδολογικού πλαισίου, αφορά τέσσερα βασικά στάδια (Anastasiades, 2003; Αναστασιάδης, 2008; Anastasiades, 2010).

Το πρώτο στάδιο, αφορά στην εισαγωγή δραστηριότητας, ώστε να γνωριστούν οι απομακρυσμένοι μαθητές και να αναδείξουν ένα θέμα. Ο κύριος στόχος της πρώτης τηλεδιάσκεψης είναι η εξοικείωση των μαθητών και των εκπαιδευτών με το νέο εκπαιδευτικό περιβάλλον, η γνωριμία και η επικοινωνία των μαθητών μεταξύ τους. Στο πρώτο στάδιο, οι μαθητές, με τη καθοδήγηση των δασκάλων τους, αναπτύσσουν θέματα που αφορούν πραγματικές καταστάσεις.

Το συγκεκριμένο στάδιο, που είναι και το δεύτερο στάδιο, αφορά την εικονική τάξη. Ο σκοπός της δεύτερης τηλεδιάσκεψης είναι μέσα από τη διερεύνηση του θέματος, να υπάρξει συνεργασία, αναστοχασμός και σύγκρουση απόψεων. Στη δεύτερη τηλεδιάσκεψη, οι μαθητές χρησιμοποιούν τη γνώση που έχουν, προκειμένου να διερευνήσουν το θέμα που τους δόθηκε, ενώ μέσα από τις δραστηριότητες, που σχεδίασαν οι εκπαιδευτές, αντιλαμβάνονται τον τρόπο που θα δομήσουν το θέμα τους. Στη συνέχεια, μέσα από το διάλογο, μεταξύ μαθητή και εκπαιδευτή, πραγματοποιούν την ανάλυση του θέματος, όπως επίσης και τη διερεύνηση προβληματικών καταστάσεων (υποενότητες). Τέλος, οι ομάδες μαθητών, πραγματοποιούν την περαιτέρω διερεύνηση των υποενοτήτων.

³ [E LEARNING LAB - HOME \(edivea.org\)](http://E-LEARNING-LAB-HOME.edivea.org)

Το τρίτο στάδιο της τηλεδιάσκεψης, αφορά τη συνεργασία και την ανταλλαγή απόψεων μεταξύ της σχολικής και της απομακρυσμένης αίθουσας. Στην τρίτη τηλεδιάσκεψη, συνεργάζονται οι μαθητές των σχολικών τάξεων με τους μαθητές από απόσταση, για να διαμορφώσουν από κοινού την υποενότητα που τους ανατέθηκε, να ανταλλάξουν απόψεις και να καταλήξουν σε ένα χρονοδιάγραμμα, που να συμφωνούν και οι δύο πλευρές.

Πριν τη πραγματοποίηση της πρώτης, της δεύτερης και της τρίτης τηλεδιάσκεψης, μαθητές και εκπαιδευτικοί, προετοιμάζουν στις σχολικές τάξεις, τον τρόπο που θα γίνει η παρουσίαση για περίπου ένα μήνα, πριν από την έναρξη των τηλεδιασκέψεων.

Το τέταρτο και τελευταίο στάδιο, αναφέρεται στη διαδραστική τηλεδιάσκεψη, όπου οι μαθητές με επιχειρήματα, παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των θεμάτων που ανέλαβαν (Αναστασιάδης, 2017).

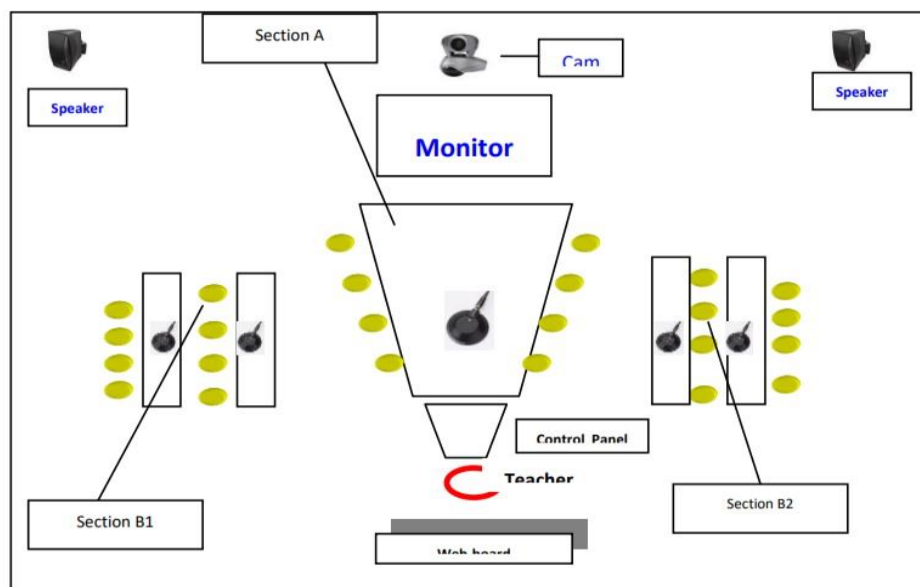
Εικόνα 1: Πυραμίδα των Τηλεδιασκέψεων (Anastasiades, 2003; Αναστασιάδης, 2008; Anastasiades, 2010; Αναστασιάδης, 2017)

4.3.4 Καθορισμός της Επικοινωνίας

Γενικότερα, ο σχεδιασμός και ο καθορισμός του τρόπου επικοινωνίας, είναι πολύ σημαντικός για την πραγματοποίηση των διαδραστικών τηλεδιασκέψεων. Ειδικότερα, ένα μοντέλο επικοινωνίας προτείνει (Anastasiades, 2003; Αναστασιάδης, 2008; Anastasiades, 2010; Αναστασιάδης, 2017):

- οι τηλεδιασκέψεις να πραγματοποιούνται ανά δύο τάξεις
- οι εκπαιδευτικοί στις τάξεις, να βοηθούν στην οικοδόμηση της γνώσης, συντονίζοντας, συμβουλευόντας, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία
- η μάθηση να έχει ως επίκεντρο τον ίδιο τον μαθητή
- τον τρόπο που θα πραγματοποιούνται οι συνδέσεις (IP), προκειμένου να επιτευχθεί η μεταξύ τους επικοινωνία
- οι τηλεδιασκέψεις να γίνονται με λιγότερα έξοδα και με καλύτερο ήχο και εικόνα, όπως είναι οι εφαρμογές web based.

Τελευταίος, αλλά εξίσου σημαντικός παράγοντας είναι ο χωροταξικός σχεδιασμός των τάξεων, για τις τηλεδιασκέψεις που πραγματοποιούνται στις αίθουσες του σχολείου (Αναστασιάδης, 2017).

Εικόνα 2: Χωροταξικός Σχεδιασμός (Anastasiades, 2003; Αναστασιάδης, 2008;

Anastasiades, 2010)

4.3.5 Διαμόρφωση του Εκπαιδευτικού Υλικού

Ο σχεδιασμός του κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού, κυρίως για τους μαθητές του δημοτικού, της συμπληρωματικής εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση. Πιο συγκεκριμένα, το εκπαιδευτικό υλικό, θα πρέπει να σχεδιάζεται λαμβάνοντας υπόψη την ομάδα στην οποία στοχεύει, τους στόχους του μαθήματος που θέλει να πετύχει και τις μεθόδους που θα εφαρμόσει (Μανούσου, 2008; Καραγιάννη & Αναστασιάδης, 2009).

Στην περίπτωση του προγράμματος “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”, η επίτευξη του εκπαιδευτικού υλικού, πραγματοποιήθηκε με τους εξής τρόπους:

- 2000-2003, οι δάσκαλοι εμπλουτίζουν τα βιβλία του προγράμματος σπουδών, με δραστηριότητες
- 2004-2010, τη συγκεκριμένη περίοδο δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον κατάλληλο σχεδιασμό του εκπαιδευτικού υλικού, το οποίο θα συμβάλλει στην οικοδόμηση της γνώσης (Μανούσου, 2008)
- 2010-2015, ο σχεδιασμός του εκπαιδευτικού υλικού, απαιτεί την ενεργό συμμετοχή τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των μαθητών
- 2011-2020, όπου σύμφωνα με το πρόγραμμα “ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2020”, έχουμε τη συνεργασία 400 μαθητών, 30 εκπαιδευτικών και 22 δημοτικών σχολείων από απόσταση, για θέματα που αφορούν την ασφάλεια και την εξάρτηση που προκαλεί το διαδίκτυο⁴.

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την εφαρμογή και τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του προγράμματος “ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2000-2015”, δομούνται και αναλύονται σύμφωνα με τις παρακάτω κατηγορίες (Αναστασιάδης, 2017):

⁴ <https://www.edivea.org/odysseas-2011.html>

Ψυχολογικό και Κοινωνικό Περιβάλλον

- η εφαρμογή του προγράμματος “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”, συμβάλλει στην εσωτερική συνοχή και την ικανοποίηση των μαθητών και περιορίζει, τις όποιες δυσκολίες συγκρούσεις και ανταγωνιστικότητα στη τάξη (Χαμπιαούρης, 2005)
- οι κατεστημένες διαδικασίες της παραδοσιακής εκπαίδευσης, άρονται με την εφαρμογή του προγράμματος “ΟΔΥΣΣΕΑΣ” (Αναστασιάδης, 2017).

Κοινωνική Παρουσία

Η υλοποίηση του προγράμματος “ΟΔΥΣΣΕΑΣ” και πιο συγκεκριμένα, οι τηλεδιασκέψεις ενισχύουν την κοινωνική παρουσία (Φιλιπούσης, 2012). Με την έννοια της κοινωνικής παρουσίας, εννοούμε όταν οι μαθητές συμμετέχουν και νιώθουν παρόντες σε ένα διαδικτυακό περιβάλλον (Γούτα & Παπαδάκης, 2017). Επίσης, ενισχύεται ο διάλογος η συζήτηση, η επικοινωνία, η εκδήλωση συναισθημάτων ή ακόμα και αντιδράσεων.

Γνώμες των Μαθητών

Το σημαντικό της συγκεκριμένης μεθοδολογίας, είναι ότι ενίσχυσε το επίπεδο των γνώσεων των μαθητών, διότι τα κίνητρα που τους δόθηκαν ενεργοποίησαν το ενδιαφέρον τους, προβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο τη κοινωνική διευκόλυνση που παρέχει η μάθηση (Χαμπιαούρης, 2005).

Εκπαιδευτικό Υλικό

Η διαμόρφωση του κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και ειδικά σύμφωνα με τη τεχνική των κινούμενων σχεδίων (animation), που εφαρμόστηκε στο πρόγραμμα “ΟΔΥΣΣΕΑΣ” (Σιάκκας, 2011):

- ενισχύει τη συμμετοχή όλων των μαθητών
- ενθαρρύνει την ανάπτυξη γνώσεων και κοινωνικών δεξιοτήτων

- ο μαθητής μαθαίνει περισσότερα πράγματα για τον εαυτό του
- βοηθάει στην επίλυση δύσκολων καταστάσεων.

Εκπαιδευτές

Οι δάσκαλοι που συμμετέχουν στο πρόγραμμα “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”, υποστήριξαν:

- ότι ο νέος τρόπος διδασκαλίας, αφορά διαφορετικούς κοινωνικούς και πολιτισμικούς χώρους
- ότι επηρέασε θετικά το ψυχολογικό και κοινωνικό περιβάλλον της τάξης
- ότι η τηλεδιάσκεψη ενίσχυσε την αυτοπεποίθηση των μαθητών
- τη δημιουργία καλύτερων σχέσεων μεταξύ των συμμετεχόντων.

Συνεπώς, η εφαρμογή του συγκεκριμένου προγράμματος συνέβαλε στη συνεργατική μάθηση, στη γνωστική ανάπτυξη, στο καλό κλίμα της τάξης, στην δημιουργία κινήτρων προκαλώντας την συμμετοχή και το ενδιαφέρον των μαθητών, όπως επίσης και στην αλληλεπίδραση μεταξύ του μαθητή, του μαθησιακού υλικού και του εκπαιδευτή.

4.3.6 Πλατφόρμα Ηλεκτρονική Τάξης

Η λειτουργία της ψηφιακής πλατφόρμας, Ηλεκτρονική Σχολική Τάξη (e-class)⁵ του Π.Σ.Δ., αποτελεί ένα σύγχρονο τρόπο ενίσχυσης της διδασκαλίας και της μάθησης, απευθυνόμενη σε εκπαιδευτικούς και μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Η χρήση της ψηφιακής πλατφόρμας, παρέχει τις εξής δυνατότητες στους χρήστες:

- πληροφόρηση σχετικά με τους στόχους του ηλεκτρονικού μαθήματος
- άμεση ενημέρωση για θέματα που αφορά το μάθημα τους
- διαχείριση του εκπαιδευτικού υλικού που τους δίνεται, όπως επίσης και η δυνατότητα ανταλλαγής υλικού

⁵ <https://eclass.sch.gr/>

- μέσω του εργαλείου ‘wiki’, οι συμμετέχοντες μπορούν να ανταλλάξουν απόψεις, ιδέες και να βοηθηθούν στις λύσεις των ασκήσεων τους
- να απαντούν στις ασκήσεις που τους αναθέτουν οι δάσκαλοι τους, εντός καθορισμένου διαστήματος
- να δουν τις βαθμολογίες των γραπτών τους.

Επιπλέον, τα μαθήματα που διατίθενται διακρίνονται σε ανοικτά, όπου δεν απαιτείται η εγγραφή των χρηστών στην πλατφόρμα, τα ανοικτά με εγγραφή, όπου απαιτείται εγγραφή και τα κλειστά, όπου χρειάζεται η αποδοχή του υπεύθυνου δασκάλου.

Η πλατφόρμα της ηλεκτρονικής τάξης, (η-τάξη), παρέχει τη δυνατότητα ασύγχρονης τηλεεκπαίδευσης, σε εκπαιδευτικούς και μαθητές, ενισχύοντας τις γνώσεις τους μέσα από την εξατομίκευση, όποτε και όταν το επιθυμούν, από οποιοδήποτε μέρος, με την αξιοποίηση των τεχνολογικών μέσων.

4.3.7 Πλατφόρμα e-me

Μία επίσης, σημαντική πρωτοβουλία του Υ.ΠΑΙ.Θ. αποτελεί η δράση το Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Περιεχόμενο, στα πλαίσια της υλοποίησης του έργου το “Ψηφιακό Σχολείο”. Κύριος στόχος της δράσης, είναι η ενίσχυση των εκπαιδευτικών διαδικασιών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με την αξιοποίηση των διαδικτυακών υπηρεσιών⁶. Μία εξ αυτών των ψηφιακών υπηρεσιών, είναι η εκπαιδευτική πλατφόρμα e-me⁷, η οποία αποτελεί ένα ψηφιακό χώρο εργασίας για τον εκπαιδευτή και τον μαθητή, όπου μπορούν να επικοινωνούν, να δημοσιοποιούν, να ανταλλάσσουν αρχεία, να συνεργάζονται και να δημιουργούν κοινωνικές επαφές. Επιπλέον, η συγκεκριμένη πλατφόρμα δίνει τη δυνατότητα στους χρήστες της, να χρησιμοποιούν εργαλεία και εφαρμογές.

⁶ <https://dschool.edu.gr/>

⁷ <https://auth.e-me.edu.gr/?eme=https://e-me.edu.gr/&cause=no-token&eat=922369ac83b5201b6d8a6288bb43c43e>

Η ψηφιακή πλατφόρμα e-me, αποτελεί ένα χώρο προσωπικό στον οποίο οι εκπαιδευτές και οι μαθητές, μπορούν να επικοινωνούν με βιντεοκλήσεις, να συνεργάζονται μεταξύ τους σε συγκεκριμένο χώρο (Κυψέλες), να παρουσιάσουν την εργασία τους (eportfolio), να διατηρήσουν τα αρχεία τους στο δικό τους cloud, τη δημιουργία και διάθεση διαδραστικού εκπαιδευτικού υλικού, τη δυνατότητα δημοσιεύσεων σε προσωπική ιστοσελίδα (e-me content), δυνατότητα ανατροφοδότησης για την υλοποίηση των εργασιών και πολλά άλλα.

4.4 Μελέτες Περιπτώσεων

Σε αυτό το σημείο είναι πολύ χρήσιμο να διερευνήσουμε εις βάθος τα αποτελέσματα που επέφερε η πρακτική εφαρμογή της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, για την προ Covid-19 περίοδο, μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Παρά το γεγονός ότι βρέθηκαν παραπάνω μελέτες περιπτώσεων, ωστόσο στην παρούσα εργασία έχουν επιλεγθεί κάποιες εξ αυτών για ανάλυση. Σκοπός της περιπτωσιολογικής μελέτης, είναι να εξεταστούν τα δεδομένα όπως αυτά έχουν καταγραφεί και μελετηθεί από άλλους ερευνητές, προκειμένου να υπάρξει μία ολιστική προσέγγιση του νέου τρόπου εκπαίδευσης, σε πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια επίπεδο.

4.4.1 Τηλεδιδασκαλία και Τηλεσυνεργασία

Η συγκεκριμένη έρευνα των Χαμπιαούρη, Ράπτη, Ράπτη και Αναστασιάδη (2009), μελετά τα αποτελέσματα της τηλεδιδασκαλίας και τηλεσυνεργασίας, στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, με την αξιοποίηση της ασύγχρονης διδασκαλίας και τη τηλεδιάσκεψη, σύμφωνα με το πρόγραμμα “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”. Η μελέτη αποσκοπεί στην εξαγωγή αποτελεσμάτων σχετικά με:

- το ψυχοκοινωνικό περιβάλλον της αίθουσας
- εάν και κατά πόσο, έχει επέλθει γνωστική ανάπτυξη στους εκπαιδευόμενους
- την εμπειρία, που αποκόμισαν οι εκπαιδευτές.

Η μεθοδολογία που επιλέχθηκε ήταν της έρευνας-δράσης (Cohen & Manion, 1994). Στην έρευνα, συμμετείχαν μαθητές της ΣΤ΄ τάξης από τρία σχολεία της Κύπρου, για τη σχολική χρονιά 2002-2003. Το σύνολο των μαθητών, που πήραν μέρος στην έρευνα ήταν 107 άτομα από τέσσερα τμήματα. Τα τμήματα χωρίστηκαν σε ομάδες, όπως είναι η ομάδα που πήρε μέρος στο πείραμα και η ομάδα ελέγχου.

Εφαρμογή

Η υλοποίηση της έρευνας πραγματοποιήθηκε με τους εξής τρόπους:

Η πειραματική ομάδα, αποτελούσε την εικονική τάξη και πήρε μέρος στην έρευνα σε δύο φάσεις, στην αρχή και στο τέλος, με διάρκεια 80 λεπτών η κάθε μία. Ο κύριος στόχος ήταν, οι συμμετέχοντες των δύο εικονικών τάξεων, μέσα από τη συζήτηση και την ανταλλαγή απόψεων από απόσταση, μέσω τηλεδιάσκεψης ή email, να καταφέρουν να πραγματοποιήσουν τις εργασίες τους. Αφού ολοκλήρωναν την εργασία τους, την παρουσίαζαν, με την βοήθεια της τεχνολογίας, στους συμμαθητές τους και απαντούσαν στις ερωτήσεις τους (τηλεσυνεργασία-τηλεδιδασκαλία).

Η ομάδα που αναλάμβανε τον έλεγχο ήταν δύο τμήματα, τα οποία δεν είχαν μεταξύ τους επικοινωνία. Τα δύο τμήματα λοιπόν, προσπαθούν να ολοκληρώσουν την εργασία τους, στην αίθουσα του σχολείου, με τη βοήθεια των συμμαθητών τους και των υπολογιστών.

Αποτελέσματα

Το συγκεκριμένο υβριδικό συνεργατικό κλίμα, με τη βοήθεια της τεχνολογίας, συνέβαλλε στη δημιουργία καλού ψυχοκοινωνικού περιβάλλοντος, στη γνωστική πρόοδο και στη δημιουργία παιδαγωγικών βιωμάτων για τους δασκάλους. Ένα ακόμα εντυπωσιακό στοιχείο, της παρούσας έρευνας, ήταν το έντονο ενδιαφέρον των μαθητών και των δασκάλων, για τη συμμετοχή τους στη τηλεδιδασκαλία και στη τηλεσυνεργασία,

αξιοποιώντας τη τεχνολογία, διότι με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν να γνωρίσουν τους συμμαθητές τους, που βρίσκονται από απόσταση.

Συνεπώς, η αξιοποίηση της τεχνολογίας, συνέβαλε στην ενεργοποίηση εσωτερικών και κοινωνικών κινήτρων, βελτιώνοντας τη γνωστική ανάπτυξη της τάξης (Χαμπιαούρης, et al., 2009)

4.4.2 Φύση της Επιστημονικής Γνώσης

Μία περίπτωση μελέτης της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης, αποτελεί η διδασκαλία της Φύσης της Επιστημονικής Γνώσης (Φ.Ε.Γ.), των Αρλαπάνο και Καπόλα (2017). Η έννοια της Φ.Ε.Γ. είναι ασαφής και προσδιορίζει τη δομή, την εγκυρότητα και τη λογική εξήγηση της επιστημονικής γνώσης. Ο πληθυσμός αφορούσε το μάθημα της Βιολογίας, δύο Λυκείων, το 3^ο στο Κορωπί και το Πειραματικό, για τα έτη 2016-2017. Ο πληθυσμός ήταν περίπου 100 μαθητές από τέσσερις τάξεις, εκ των οποίων οι δύο ήταν απομακρυσμένες. Η μελέτη αφορούσε το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί να αντιδράσει το σώμα μας από ένα ερέθισμα, έξω από αυτό.

Ο στόχος της διδασκαλίας ήταν οι μαθητές να αποκτήσουν γνώσεις, σχετικά με τη σύγχρονη διδασκαλία και τη διαδραστική τηλεδιάσκεψη, να διευρύνουν τις γνώσεις τους στη Βιολογία, να συλλέξουν πληροφορίες, να τις αναλύσουν, να τις αξιολογήσουν και να εμβαθύνουν στη Φ.Ε.Γ. Ένας ακόμα στόχος είναι οι μαθητές μέσω της σύγχρονης εκπαίδευσης, να αποκτήσουν ευελιξία, να είναι προσαρμόσιμοι, εξωστρεφείς και να συμμετέχουν σε ένα διάλογο.

Η διδασκαλία πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις:

1^ο Στάδιο: εφαρμογή δραστηριοτήτων, ώστε να εξοικειωθούν με τη διδασκαλία και να γνωριστούν οι μαθητές μεταξύ τους.

2^ο Στάδιο: πραγματοποίηση του πειράματος, συγκέντρωση, ανάλυση των στοιχείων μέσα από τη συζήτηση και τέλος, τη διεξαγωγή συμπερασμάτων και την αξιολόγηση.

Εφαρμογή

Το πρώτο στάδιο, έγινε στη τάξη του εργαστηρίου με διάρκεια 2 ωρών συνεχόμενων μέσω skype. Στα πλαίσια αυτών των ωρών, οι δάσκαλοι εξήγησαν στους μαθητές τον τρόπο που θα συνεργαστούν, όπως επίσης και τους κανόνες. Οι εκπαιδευτικοί μέσα από τη συζήτηση και τα παιχνίδια, συνέβαλαν στη δημιουργία ευχάριστου κλίματος. Εν συνεχεία, μέσα από απλά παραδείγματα της καθημερινότητας τους, συζήτησαν τον ρόλο της αντίδρασης και με ποιους τρόπους επηρεάζεται. Μετέπειτα, πραγματοποιήθηκε το πείραμα με τον χάρακα, όπου ένα μαθητής, με συγκεκριμένο τρόπο και σε καθορισμένο ύψος, κρατά τον χάρακα και τον αφήνει να πέσει από τα χέρια του στον συμμαθητή του, ο οποίος περιμένει με ανοιχτά δάχτυλα σε συγκεκριμένη απόσταση, να πιάσει την άκρη του χάρακα. Σκοπός είναι να υπολογιστεί ο χρόνος που χρειάστηκε για να έχουμε την αντίδραση.

Στο δεύτερο στάδιο, οι μαθητές χωρίστηκαν σε ζευγάρια των πέντε υποομάδων για να πραγματοποιήσουν το πείραμα και να υπολογίσουν τον χρόνο αντίδρασης τους. Την όλη διαδικασία την σημείωναν σε ένα αρχείο, το οποίο μπορούσαν να το δουν όλοι, μέσω βίντεο, μαζί με την εικόνα της τάξης. Στη συνέχεια, συζητήθηκαν και αναλύθηκαν τα δεδομένα που κατέγραψαν, τα οποία εμφανιζόταν σε μία οθόνη. Τέλος, όλοι υποστήριξαν ότι η συνεργασία και η αλληλεπίδραση, είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα ευχάριστο κλίμα.

Οι μαθητές υποστήριξαν ότι η αλληλεπίδραση μέσω τηλεδιάσκεψης και ειδικά εκτός σχολείου, τους άρεσε περισσότερο και θα ήθελαν να γίνεται και στα μαθήματα τους. Επίσης, παρά το γεγονός ότι δεν γνωρίζονταν μεταξύ τους, ωστόσο συνεργάστηκαν αρκετά ικανοποιητικά, ενώ το κλίμα ήταν επίσης θετικό. Συνεπώς, η διαδραστική τηλεδιάσκεψη, συμβάλλει στη συνεργατική διδασκαλία ακόμα και των πιο δύσκολων επιστημονικών μεθόδων (Αρλαπάνος & Καπόλας, 2017).

4.4.3 Κοινωνική Παρουσία

Η παρούσα μελέτη των Φιλιππούση και Αναστασιάδη (2019), αφορά την εξέταση της κοινωνικής παρουσίας στη σύγχρονη διδασκαλία της διαδραστικής τηλεδιάσκεψης και κατά πόσο επιδρά στη μάθηση. Το αρχικό ερώτημα, αφορούσε εάν υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά της κοινωνικής παρουσίας στη τηλεδιάσκεψη και ποιοι μέθοδοι βελτιώνουν την κοινωνική παρουσία στα πλαίσια της τηλεδιάσκεψης. Η μέθοδος που εφαρμόστηκε στηρίζεται στην έρευνα-δράση. Η συγκεκριμένη μέθοδος, της έρευνας-δράσης, εφαρμόζεται όταν υπάρχει ήδη μία τακτική και πρέπει να ενταχθεί σε αυτό μία καινούρια προσέγγιση ή όταν απαιτούνται ορισμένες γνώσεις σε καθορισμένο πρόβλημα και κατάσταση (Cohen & Manion, 1994).

Ο πληθυσμός της μελέτης ήταν μαθητές των Ε' και ΣΤ' τάξεων από δύο δημοτικά σχολεία (Λεόντειο και Ναυστάθμου Κρήτης), για τα έτη 2009-2010. Η έρευνα υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος "ΟΔΥΣΣΕΑΣ". Στο σύνολο οι μαθητές που συμμετείχαν ήταν 56 εκπαιδευόμενοι της Ε' τάξης (για το 2009) και οι ίδιοι εκπαιδευόμενοι την επόμενη χρονιά, ως ΣΤ' τάξη. Σε αυτό το σημείο αξίζει να τονίσουμε ότι τα κύρια στοιχεία που ευνοούν την κοινωνική παρουσία είναι τα εξής τρία χαρακτηριστικά της αντίδρασης: τα συναισθηματικά, η αλληλεπίδραση και η συνοχή (Rourke, et al., 2001a; Rourke, et al., 2001b).

Αποτελέσματα

Στην ερώτηση ποια συστατικά κοινωνικής παρουσίας, υπάρχουν σε μία τηλεδιάσκεψη, διαπιστώθηκε από την ανάλυση των αποτελεσμάτων ότι ο χαιρετισμός στο ξεκίνημα και στο τέλος της διαδικασίας (συνοχή), η επιβράβευση που οδηγούσε στον ενθουσιασμό (συναίσθημα) και η συμμετοχή μέσα από τη συζήτηση (αλληλεπίδραση), ήταν αρκετά έντονα στοιχεία στη τηλεδιάσκεψη. Συνεπώς, η κοινωνική παρουσία, βελτιώνει την εκπαιδευτική διαδικασία.

Στο επόμενο ερώτημα σχετικά με το ποιοι μέθοδοι και περιεχόμενο βελτιώνουν τη κοινωνική παρουσία, διαπιστώθηκε ότι η κοινωνική παρουσία ενισχύεται μέσα από το κατάλληλο περιβάλλον, το οποίο βοηθάει την περαιτέρω επικοινωνία και αλληλεπίδραση. Όσον αφορά, τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, περιλαμβάνει την α) ασύγχρονη επικοινωνία, β) την αξιοποίηση της Project (Εκπαίδευση για Αειφόρο Ανάπτυξη), γ) τη συνεργασία μεταξύ τοπικής και απομακρυσμένης τάξης, δ) τη διαδραστική τηλεδιάσκεψη και ε) τη μέθοδο του σεναρίου στη διαδικασία της εκπαίδευσης.

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, διαπιστώθηκε ότι η διαδραστική τηλεδιάσκεψη θα πρέπει να αποβλέπει στην ενίσχυση της κοινωνικής παρουσίας, προκειμένου να επιτευχθεί η αποτελεσματικότερη επικοινωνία, αλληλεπίδραση και μάθηση, συμβάλλοντας στην οικοδόμηση της γνώσης (Φιλιπούσης & Αναστασιάδης, 2019).

4.5 Εφαρμογή της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης στην Covid-19 Εποχή

Παρά το πλήθος των δημοσιευμάτων σχετικά με τα πολλά πλεονεκτήματα που επιφέρει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην ανάπτυξη της γνώσης και της κριτικής αντίληψης, ωστόσο στην περίπτωση της Ελλάδας, ο ρόλος της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ήταν καθαρά ενισχυτικός και συμπληρωματικός, στην παραδοσιακή διδασκαλία. Με την εμφάνιση της πανδημίας, τα δεδομένα της εκπαίδευσης έχουν αλλάξει άρδην και ο μέχρι πρότινος, επικουρικός χαρακτήρας της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αποτελεί πλέον, κεντρική και αποκλειστική μορφή εκπαίδευσης. Μεγάλη αφετηρία στην ιστορία του εκπαιδευτικού συστήματος, αποτέλεσε η εξ ανάγκης καθολική εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, για συγκεκριμένες περιόδους οι οποίες ορίζονται από τα lockdown. Η εμφάνιση της πανδημίας, αποτέλεσε ένα σημαίνον ποιοτικό στοιχείο, στη διαφοροποίηση της συμβατικής εκπαίδευσης και στον εκσυγχρονισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Στην Ελλάδα, μέχρι αυτή τη στιγμή που πραγματοποιείται η διπλωματική εργασία, έχουν ήδη εφαρμοστεί δύο lockdown σε ολόκληρη την χώρα. Πιο συγκεκριμένα, στις 11 Μαρτίου του 2020, η ελληνική κυβέρνηση, στα πλαίσια της μείωσης της εξάπλωσης του ιού, αποφάσισε την αναστολή της σχολικής εκπαίδευσης με τη φυσική παρουσία των μαθητών στις αίθουσες των σχολείων και εφάρμοσε την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Έτσι λοιπόν, ξεκινάει δειλά δειλά η πιλοτική εφαρμογή της τηλεεκπαίδευσης στις 16 Μαρτίου του 2020, αρχικά σε τρία Λύκεια της χώρας και σε μία εβδομάδα επεκτάθηκε σε όλα τα Λύκεια, αλλά και σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης⁸. Οι μαθητές καθ' όλη τη διάρκεια του lockdown, πραγματοποιούσαν τα μαθήματα τους με τη βοήθεια της σύγχρονης τηλεεκπαίδευσης μέσω της εφαρμογής του Webex. Παρά τα πολλά προβλήματα στη σύνδεση των τηλεδιασκέψεων της Webex, η καθολική εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι πλέον, γεγονός. Εκτός όμως από τη σύγχρονη εκπαίδευση, οι μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μπορούσαν να κάνουν χρήση και της ασύγχρονης διδασκαλίας, με τη βοήθεια των ήδη διαμορφωμένων ψηφιακών δομών, που διαθέτει το Υ.ΠΑΙ.Θ., όπως είναι τα e-books (σχολικά βιβλία σε ψηφιακή μορφή), το Φωτόδεντρο (ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό) και η πλατφόρμα “Αίσωπος” (διδακτικό σενάριο σε ψηφιακή μορφή). Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, να πραγματοποιήσουν τις δικές τους ψηφιακές τάξεις, μέσω του ενιαίου πληροφοριακού συστήματος Π.Σ.Δ., όπως είναι η πλατφόρμα e-class και η πλατφόρμα e-me, καθώς και τη χρήση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, για την ενίσχυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσα από την ασύγχρονη διδασκαλία⁹. Μία ακόμα σημαντική πρωτοβουλία του Υ.ΠΑΙ.Θ., αποτελεί και η εφαρμογή της εκπαιδευτικής

⁸ <https://www.minedu.gov.gr/exetaseis-2/1650-covid19/44445-21-03-2020-odigies-gia-tin-eks-apostaseos-ekpaidefsi>

⁹ https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2020/DistLearningAsyncnInstructions_20200320_0.pdf

τηλεόρασης για τους μαθητές του δημοτικού, συμβάλλοντας στην ενίσχυση των εκπαιδευτικών διαδικασιών.

Τη στιγμή αυτή που πραγματοποιείται η διπλωματική εργασία, διανύουμε το δεύτερο lockdown, ενώ όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι κλειστά από τις 15 Νοεμβρίου του 2020 και όλες οι εκπαιδευτικές διαδικασίες υλοποιούνται με τη χρήση του υπολογιστή, όπως και στο πρώτο lockdown. Με ανακοίνωση του το Υ.ΠΑΙ.Θ., ανέφερε ότι όλα τα μαθήματα του σχολείου, θα πραγματοποιούνται με την βοήθεια τεχνολογικού εξοπλισμού (tablets, smartphones, laptops) και τη χρήση της Webex εφαρμογής, η οποία διατίθεται δωρεάν. Επιπλέον, όλα τα μαθήματα θα πραγματοποιούνται συγκεκριμένες ώρες, σύμφωνα με το εβδομαδιαίο πρόγραμμα του σχολείου, με τη διαφορά ότι η διάρκεια των μαθημάτων για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση θα είναι 30 λεπτά και για την δευτεροβάθμια θα είναι 40 λεπτά, αντίστοιχα. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές του Λυκείου θα ξεκινούν τις τηλεδιασκέψεις τους στις 8:00 το πρωί μέχρι τις 13:40, τα Γυμνάσια από τις 8:30 μέχρι 14:10, τα δημοτικά από τις 14:10 μέχρι τις 17:20 και τα Νηπιαγωγεία από τις 14:10 μέχρι τις 16:20¹⁰. Επιπλέον, σε μία προσπάθεια ενημέρωσης και διευκόλυνσης των εκπαιδευτικών διαδικασιών το Υ.ΠΑΙ.Θ., δημιούργησε την ιστοσελίδα <https://mathainoumeasfaleis.gov.gr/>, ώστε μαθητές, γονείς και εκπαιδευτικοί να έχουν εύκολη πρόσβαση στη τηλεδιάσκεψη και στις αναβαθμισμένες πλατφόρμες e-class, e-me και στις υπηρεσίες του Π.Σ.Δ. <https://www.sch.gr/>. Επίσης, όπως και στο πρώτο lockdown παράλληλα με τη σύγχρονη και την ασύγχρονη τηλεκπαίδευση, όλοι οι μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης μπορούν να παρακολουθούν και τα μαθήματα της εκπαιδευτικής τηλεόρασης, τα οποία προβάλλονται συγκεκριμένες ώρες για τις τάξεις του δημοτικού, μέσα από το κανάλι της EPT2.

¹⁰ ΦΕΚ Αριθμ. 155689/ΓΔ4 https://mathainoumeasfaleis.gov.gr/wp-content/uploads/2020/11/KYA_201114.pdf

Λαμβάνοντας υπόψη, ότι η όλη διαδικασία της αποκλειστικής εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης λόγω πανδημίας, είναι ακόμα εν εξελίξει, τη στιγμή δηλαδή που γράφεται η εργασία, αντιλαμβανόμαστε ότι είναι πολύ δύσκολο, να εξαγάγουμε σαφή συμπεράσματα, σχετικά με την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης. Ενδεχομένως, μία μελλοντική και ενδελεχή έρευνα, όσον αφορά τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της εφαρμογής της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπως υλοποιήθηκε στην εποχή του Covid-19, να μας δώσει μία πλήρη και αξιόπιστη εικόνα των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την πρακτική εφαρμογή αυτής.

Συμπερασματικά, η πρακτική εφαρμογή της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, στην περίπτωση της Ελλάδας, διακρίνεται σε δύο διαφορετικές αλλά σημαντικές χρονικές περιόδους, την εποχή της προ πανδημίας και την μετά πανδημία εποχή. Πριν την εμφάνιση της πανδημίας, η όποια εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης υπήρχε στην Ελλάδα, είχε κυρίως επικουρικό και ενισχυτικό χαρακτήρα στην παραδοσιακή εκπαίδευση. Στην ουσία, οι όποιες προσπάθειες γινόντουσαν για την εισαγωγή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, κινούνταν στις παρυφές του εκπαιδευτικού συστήματος, δίχως να έχουν κάποιο κεντρικό χαρακτήρα. Έτσι λοιπόν, με την εμφάνιση της πανδημίας, τίθεται η εξ ανάγκης εφαρμογή της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας, για συγκεκριμένες χρονικές περιόδους που ορίζονται από τα lockdown. Πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα χρονική περίοδο που εκπονείται η εργασία, η Ελλάδα διανύει το δεύτερο lockdown και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί την κεντρική και αποκλειστική μορφή εκπαίδευσης. Έτσι λοιπόν, τα μαθήματα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, πραγματοποιούνται με τη βοήθεια των τηλεδιασκέψεων, ενώ παράλληλα οι μαθητές μπορούν να ενισχύσουν τις γνώσεις τους με την αξιοποίηση των ειδικά διαμορφωμένων πλατφορμών, οι οποίες παρέχουν πλούσιο ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό. Όσον αφορά, την αποτελεσματικότητα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη

διδασκαλία και στη μάθηση, απαιτείται μια περαιτέρω ενδεδειγμένη έρευνα προκειμένου να οδηγηθούμε σε ασφαλή και αξιόπιστα συμπεράσματα.

Τέλος, αξίζει να τονίσουμε ότι σε καμία περίπτωση η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν μπορεί να υποκαταστήσει τη δια ζώσης διδασκαλία και την παραδοσιακή μορφή της εκπαίδευσης. Όμως, η διαφοροποίηση και ο εκσυγχρονισμός, που έχει επιφέρει η πανδημία του Covid-19, στο εκπαιδευτικό μας σύστημα, είναι δύο σημαντικοί παράγοντες που θα μας απασχολήσουν για πολλά χρόνια.

Συμπεράσματα

Η εμφάνιση της πανδημίας στη χώρα μας, αποτέλεσε έναν σημαντικό παράγοντα για την υλοποίηση νέων έκτακτων μέτρων, στα πλαίσια του περιορισμού της εξάπλωσης του Covid-19 και της προστασίας των πολιτών. Μία από τις πιο μεγάλες αλλαγές που εφαρμόστηκαν στην Covid εποχή, ήταν η προσωρινή αντικατάσταση του παραδοσιακού τρόπου διδασκαλίας, με την εφαρμογή της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης. Παρά το γεγονός, ότι ο συγκεκριμένος τρόπος διδασκαλίας στο εξωτερικό εφαρμόζεται εδώ και αρκετά χρόνια, στην περίπτωση της Ελλάδας δεν ήταν και τόσο γνωστός, τουλάχιστον σε πρακτικό επίπεδο. Κατά τη διάρκεια της έρευνας μας, εντοπίσαμε πλήθος ελληνικών και ξενών δημοσιευμάτων, σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τα θετικά αποτελέσματα που επιφέρει η εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση στην εκπαιδευτική διαδικασία, στην ενίσχυση της γνώσης και στην επικοινωνία των μαθητών και των δασκάλων.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, και ειδικότερα στην προ Covid εποχή, η μόνη ολοκληρωμένη προσπάθεια που έγινε για την εισαγωγή της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, αξιοποιώντας την ΤΠΕ, αφορούσε το πρόγραμμα “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα, αρχικά υλοποιήθηκε στην Κύπρο και αφορούσε την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας με τη βοήθεια της συμπληρωματικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η υλοποίηση του προγράμματος “ΟΔΥΣΣΕΑΣ”, απέδειξε ότι η εφαρμογή της εκπαίδευσης από απόσταση, μέσω τηλεδιασκέψεων, συμβάλλει στην ανάπτυξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας, στην οικοδόμηση της γνώσης, στην αλληλεπίδραση μεταξύ μαθητή, εκπαιδευτικού υλικού και δασκάλου, στην κριτική αντίληψη και στο καλό κλίμα της τάξης, η οποία έχει ως επίκεντρο μάθησης τον μαθητή. Στην περίπτωση της Covid-19 εποχής, τίθεται για πρώτη φορά η εφαρμογή της αποκλειστικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Για πρώτη φορά, στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν έχει βοηθητικό και επικουρικό ρόλο στην ενίσχυση της παραδοσιακής εκπαίδευσης, αλλά καθολικό και καθοριστικό ρόλο για την υλοποίηση της εκπαίδευσης. Έτσι λοιπόν, η

διδασκαλία για όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, πραγματοποιείται με την χρήση φορητών συσκευών, μέσω τηλεδιασκέψεων, για συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, οι οποίες ορίζονται από τα lockdown. Μέσα από την εφαρμογή συγκεκριμένου νομοθετικού πλαισίου, η ελληνική κυβέρνηση μέχρι αυτή τη στιγμή έχει εφαρμόσει σε δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους, τη σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ως αποκλειστική μορφή εκπαίδευσης των μαθητών, στα πλαίσια του περιορισμού της μετάδοσης και εξάπλωσης του Covid-19. Τη δεδομένη χρονική στιγμή που εκπονείται η εργασία, διανύουμε ήδη, εδώ και αρκετό καιρό το δεύτερο lockdown, ενώ η εκπαιδευτική διδασκαλία πραγματοποιείται με τη βοήθεια της σύγχρονης και ασύγχρονης διδασκαλίας.

Η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της πανδημίας προκύπτει ως αδήριτη ανάγκη, ως το μοναδικό μέσο, με το οποίο μπορεί να συνεχιστεί (όχι όμως και απρόσκοπτα) η εκπαιδευτική διαδικασία κατά τη χρονική διάρκεια της έξαρσης της πανδημίας και της επακόλουθης νομοθέτησης μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης. Ταυτόχρονα όμως, και ειδικότερα για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η αποτελεσματικότητα της προσκρούει στα εγγενή χαρακτηριστικά τόσο των μικρών σε ηλικία μαθητών όσο και του αναλυτικού προγράμματος, τα οποία δε συγκροτούν και το πλέον πρόσφορο έδαφος για την υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Συνεπώς, η ίδια η αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα του μέτρου φαίνεται να σχετίζεται αρνητικά με τη χρονική διάρκεια εφαρμογής αυτού. Με άλλα λόγια, φαίνεται ότι τα μειονεκτήματα και τα προβλήματα στην εκπαιδευτική διαδικασία αυξάνονται και μεγεθύνονται όσο περισσότερο διαρκεί η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και οι σχολικές μονάδες παραμένουν κλειστές. Δεδομένου ότι η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία, δε μπόρεσε να εξαντλήσει όλα τα θέματα, που άπτονται πάνω στην εφαρμογή και εισαγωγή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αντιλαμβανόμαστε ότι μία μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να ασχοληθεί και να διερευνήσει περαιτέρω αυτό το κομμάτι της έρευνας. Επίσης, τη δεδομένη χρονική στιγμή που πραγματοποιείται η διπλωματική εργασία, το συγκεκριμένο κοινωνικό φαινόμενο

βρίσκεται σε εξέλιξη και άρα, δε γνωρίζουμε την κατάληξη του. Έτσι λοιπόν, είναι σαφές ότι εφόσον έχει παρέλθει ένα μεγάλο χρονικό διάστημα εφαρμογής της σύγχρονης εξ αποστάσεως διδασκαλίας, στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και υπάρξει ένας βαθμός ωριμότητας, μια μελλοντική έρευνα θα μπορέσει να αξιολογήσει και να αναλύσει τα πλεονεκτήματα, τα μειονεκτήματα, την αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης από απόσταση.

Ξένη Βιβλιογραφία

- Anastasiades, P., 2003. Distance Learning in Elementary Schools in Cyprus: The evaluation Methodology and Results. *Computers & Education*, 40(1), pp. 17-40.
- Anastasiades, P., 2009. *Interactive Videoconferencing and Collaborative Distance Learning for K-12 Students and Teachers: Theory and Practice*. NY: Nova Science Publishers.
- Anastasiades, P., 2010. *K-12 Educational Videoconferencing Applications in Greece and Cyprus. NOVA*. In A. Rayler (Ed), *Videoconferencing: Technology, Impact and Applications*. NY: Nova Science Publishers.
- Anastasiades, P. S., 2012. *Design of a Blended Learning Environment for the Training of Greek Teachers: Results of the Survey on Educational Needs*. In P. Anastasiades (ed.), *Blended Learning Environments for Adults: Evaluations and Frameworks*. Hershey, PA: Information Science Reference.
- Anderson, B. & Simpson, M., 2012. History and heritage in distance education. *Journal of Open, Flexible, and Distance Learning*, 16(2), pp. 1-10.
- Becker, J. H. & Ravitz, J. L., 2001. *Computer use by teachers: Are Cuban's predications correct?*, Seattle, Washington: The Annual Meeting of American Educational Research Association.
- Bischoff, W. R., Bisconer, S. W., Kooker, B. M. & Woods, L. C., 1996. Transactional distance and interactive television in the distance education of health professionals. *The American Journal of Distance Education*, 10(3), pp. 4-19.
- Bonk, C. J., Graham, C. R. & (Eds.), 2006. *Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*. San Francisco, CA: Pfeiffer Publishing.
- Burge, E. J. & Howard, J. L., 1990. Audio conferencing in graduate education: A case study. *Amercian Journal of Distance Education*, 4(2), pp. 3-13.
- Bush, T., 2005. *Theories of Educational Leadership and Management*. London: Sage Pub.
- Callahan, R., 1964. *Education and the Cult of Efficiency*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Carswell, A. D. & Venkatesh, V., 2002. Learner Outcomes in an Asynchronous Distance Education Environment. *International Journal of Human-Computer Studies*, 56(5), pp. 475-494.
- Cheawjindakarn, B., Suwannatthachote, P. & Theeraroungchaisri, A., 2012. Critical Success Factors for Online Distance Learning in Higher Education: A Review of the Literature. *Creative Education*, Volume 3, pp. 61-66.
- Chevallier, J., 1993. *Διοικητική Επιστήμη (μτφρ. Ανδρουλάκης Β., Σουλάνδρου Β., επιμ. Σπανού Κ.)*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Cohen, L. & Manion, L., 1994. *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Daniel, D., 1998. *Can you get my hard nose in focus? Universities, mass education and appropriate technology in Eisenstadt M. and Vincent T., The knowledge Web*. London: Kogan Page.
- Daniel, J., 1996. *Mega-universities and knowledge media: Technology strategies for higher education*. London: Kogan Page.
- Dede, C., 1996. The evolution of distance education: emerging technologies and distributed learning. *The American Journal of Distance Education*, 10(2), pp. 4-36.

- Driscoll, M., 2002. *Blended Learning: Let's Get Beyond the Hype*. [Online] Available at: http://www-07.ibm.com/services/pdf/blended_learning.pdf [Accessed 15 Δεκεμβρίου 2020].
- Evans, T. & Nation, D., 2007. *Globalization and emerging technologies*. In M. G. Moore (Ed.), *Handbook of distance education*. 2nd ed. Mahwah: New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ghosh, S., Nath, J., Agarwal, S. & Nath, A., 2012. Open and Distance Learning (ODL) Education System: Past, Present and Future - A Systematic Study of an Alternative Education System. *Journal of Global Research in Computer Science*, 4(3), p. 5.
- Glikman, V., 2002. *Des Cours par Correspondence au "E-learning"*. Paris: Puf.
- Holmberg, B., 1960. *On the methods of teaching by correspondence*. Lund, Sweden: Gleerup.
- Holmberg, B., 1995. *Theory and Practice of Distance Education*. London and New York: Routledge.
- Keegan, D., 1995. *Distance education technology for the new millennium: Compressed video teaching*. ZIFF Papiere 101, s.l.: ERIC ED 389 931.
- Keegan, D., 2001. *Οι βασικές αρχές της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Keegan, D. & Λιοναράκης, Α., 2001. *Απόψεις και Προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ'αποστάσεως Εκπαίδευση*. Αθήνα: Προπομπός.
- Levacic, E. R., 1992b. *Assessing the Impact of Formula Funding in Schools*. Nottingham, a paper presented to the Fourth BEMAS Rresearch Conference.
- Moore, M. G., 1989. Editorial: Three types of interaction. *American Journal of Distance Education*, 3(2), pp. 1-7.
- Moore, M. G., 1993. *Theory of transactional distance*. In D. Keegan (Ed.), *Theoretical principles of distance education*. New York: Routledge.
- Moore, M. G. & Kearsley, G., 2005. *Distance education: A systems view*. 2 ed. Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.
- Moore, M. G. & Kearsley, G., 2012. *Distance Education: A Systems View of Online Learning*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Mortimore, P., 1995. *Effective Schools: Current Impact and Future Potential*. London: Institute of Education.
- Moskal, P., Martin, B. & Foshee, N., 1997. Educational Technology and Distance Education in Central Florida: an assessment of capabilities. *The American Journal of Distance Education*, 11(1), pp. 6-22.
- Nipper, S., 1989. *Third generation distance learning and computer conferencing*. In R. Mason & A. Kaye (Eds.), *Mindweave: Communication, computers and distance education*. Oxford: Permagon Press.
- Papadimitriou, S., 2018. *Σχολική εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Μελέτη Περίπτωσης στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου με τίτλο "Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα: Αναζητώντας την καινοτομία, την τέχνη, τη δημιουργικότητα"*. Αθήνα, Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης του ΕΚΕΔΙΣΥ.

- Peter, S. & Deimann, M., 2013. On the role of openness in education: A historical reconstruction. *Open Praxis*, 5(1), pp. 7-14.
- Peters, O., 2009. *Distance Education in Transition. New Trends and Challenges. Distance Education in Transition: new trends and challenges*. 4th ed. Oldenburg, Germany: Carl von Ossietzky Universität.
- Rourke, L., Anderson, T., Garrison, D. R. & Archer, W., 2001b. Assessing Teaching Presence in a Computer Conferencing Context. *JALN*, 5(2).
- Rourke, L., Anderson, T., Garrison, R. D. & Archer, W., 2001a. Assessing Social Presence in Asynchronous Text-Based Computer Conferencing. *Journal of Distance Education*, 4(21), pp. 50-71.
- Rovai, A. P., 2002. Sense of Community, Perceived Cognitive Learning, and Persistence in Asynchronous Learning Networks. *The Internet and Higher Education*, 5(4), pp. 319-332.
- Rubin, E., 1997. *Intervention in the „Virtual Seminar on Distance Education“ January 30, 16.04 o'clock GMT*, s.l.: University of Maryland University College.
- Sergiovanni, T., 1987. *The Principalsip, a Reflective Practice Perspective*. USA: Allyn and Bacon.
- Steeple, C., Jones, C. & Goodyear, P., 2002. *Beyond e-Learning: A Future for Networked Learning. In Networked Learning: Perspectives and Issues*. London: Springer.
- Taylor, J., 2001. *Fifth generation distance education*. Retrieved from. [Online] Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.113.3781&rep=rep1&type=pdf> [Accessed 26 Οκτωβρίου 2020].
- Taylor, J. C., 2003. The Fifth Generation of Distance Education. *Translation in the Chinese Journal of Open Education Research*, June, Volume 3, pp. 25-27.
- Tezci, E., 2009. Teachers' effect on ICT use in education: the Turkey sample. *Procedia Social and Behavioral Science*, Volume 1, pp. 1285-1294.
- Weder Meyer, C. A. & Najem, R. E., 1969. *AIM—From concept to reality: The Articulated Instructional Media Program at Wisconsin*. Syracuse, N.Y: Syracuse University Publications in Continuing Education.
- Wegerif, R., 1998. The Social Dimension of Asynchronous Learning Networks. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 2(1), pp. 34-49.
- White, J., 1997. Philosophical Perspectives on School Effectiveness and School Improvement. *The Curriculum Journal*, 8(1), pp. 29-44.
- Zervopoulos, P. & Palaskas, T., 2010. *Performance – Effectiveness – Efficiency Measurement Methods in Public Sector: International and Greek Experience*. [Online] Available at: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/30936/> [Accessed 05 Ιανουαρίου 2021].

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αγαπιάδου, Π., 2010. *Ασύγχρονη Τηλεκπαίδευση για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Ένα Πρόγραμμα Διδασκαλίας για το Δασικό Οικοσύστημα με τη Βοήθεια των Νέων Τεχνολογιών για μαθητές Δημοτικού*. Σέρρες, Στο Πρακτικά 4ου Συνεδρίου Καθηγητών Πληροφορικής Δ.Ε. με θέμα: «Η Πληροφορική στην Εκπαίδευση. Το Ψηφιακό Σχολείο».

Αϊνατζή, Ι., 2020. *Κέρδος*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.kerdos.gr/oldarticles.aspx?artid=1129963>
[Πρόσβαση 20 Δεκεμβρίου 2020].

Αναστασιάδης, Π., 2004. Δια Βίου και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην Κοινωνία της Πληροφορίας: Το Δεύτερο Κύμα των Τεχνολογιών των Πληροφοριών και των Επικοινωνιών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. *Επιστήμες της Αγωγής, Θεματικό Τεύχος: Δια Βίου και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην Κοινωνία της Πληροφορίας*, pp. 165-178.

Αναστασιάδης, Π., 2008. *Ζητήματα Παιδαγωγικού Σχεδιασμού για την Διδακτική Αξιοποίηση της Διαδραστικής Τηλεδιάσκεψης σε Περιβάλλον Μικτής – Πολυμορφικής- Μάθησης Κοινωνικο-Εποικοδομητική Προσέγγιση. Η Περίπτωση του προγράμματος «Παιδεία Ομογενών» για την Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Gutenberg.

Αναστασιάδης, Π., 2014. Η έρευνα για την εξάε με τη χρήση των Τ.Π.Ε. (elearning) στο Ελληνικό Τυπικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. Ανασκόπηση και Προοπτικές για την Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 1 Νοεμβρίου, 10(1), pp. 5-32.

Αναστασιάδης, Π., 2017. «ΟΔΥΣΣΕΑΣ 2000-2015»: Σχολική Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση με την Χρήση των ΤΠΕ στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Μια Αποτίμηση της Ερευνητικής Συνεισφοράς. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το Περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 1 Νοεμβρίου, 13(1), pp. 88-128.

Αναστασιάδης, Π., Χαμπιαούρης, Κ. & Ελευθερίου, Α., 2002. *Το σχολείο στην κοινωνία της πληροφορίας: Υλοποιώντας τα προγράμματα ΟΙΚΑΔΕ και ΟΔΥΣΣΕΑΣ σε Δημοτικά Σχολεία της Κύπρου, της Ελλάδας και του Απόδημου Ελληνισμού*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Ανδρεαδάκης, Ν., 2010. *Αποτελεσματικός Εκπαιδευτικός. Πανεπιστημιακές Σημειώσεις. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ΤΕΠΑΕΣ*. Ρόδος: Ακαδημαϊκός Έτος 2009-2010.

Ανδρέου, Α. & Παπακωνσταντίνου, Γ., 1990. *Οργάνωση και Διοίκηση του Εκπαιδευτικού Συστήματος*. Αθήνα: Εξάντας.

Αρλαπάνος, Γ. & Καπόλας, Γ., 2017. *Ενισχύοντας τη Διδασκαλία της Φύσης της Επιστημονικής Γνώσης μέσω Συνεργατικής Διεξαγωγής Πειράματος σε Περιβάλλον Διαδραστικής Τηλεδιάσκεψης. 9ο Διεθνές Συνέδριο για Ανοικτή & ΕΞΑΕ 'Ο Σχεδιασμός της Μάθησης'*. Αθήνα, 23-26 Νοεμβρίου 2017, pp. 213-223.

Βαρσαμίδου, Α. & Ρές, Γ., 2006. *Αποτελεσματικά Σχολεία-Μύθος και Πραγματικότητα*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.eduportal.gr/apotelesmatiko-sxoleio/>
[Πρόσβαση 28 Δεκεμβρίου 2020].

Βασάλα, Π., 2005. *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και τεχνολογικές εφαρμογές. Στο Α Λιοναράκης (επιμ.), Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση Θεσμοί και λειτουργίες*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βασάλα, Π., 2005. *Εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Γούτα, Α. & Παπαδάκης, Σ., 2017. *Συμπληρωματική εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση και Συνεργατική Μάθηση μέσω Περιβαλλόντων Συνδιαμόρφωσης Περιεχομένου*. Πρακτικά 9ο

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση "Ο Σχεδιασμός της Μάθησης". Αθήνα, 23-26 Νοεμβρίου 2017.

Δημητρακοπούλου, Α., 1999. Η Εκπαιδευτική Αξιοποίηση του Ηλεκτρονικού Ταχυδρομείου: Πώς τότε και Γιατί; *Γλωσσικός Υπολογιστής*, 1(1), pp. 131-145.

Θεοφιλίδης, Χ., 1994. Ο Ηγετικός Ρόλος του Διευθυντή στη Δημιουργία Αποτελεσματικού Σχολείου. *Παρουσία*, Τόμος 1, pp. 48-56.

Θωμά, Ρ., 2010. Παράγοντες Σχολικής Αποτελεσματικότητας. *Επιστημονικό Βήμα*, Δεκέμβριος, Issue 14.

Καμπουράκης, Γ. & Λουκής, Ε., 2006. *Ε-λεκτρονική Μάθηση*. Αθήνα: ΚΛΕΙΔΑΡΙΘΜΟΣ.

Καραγιάννη, Δ. & Αναστασιάδης, Π., 2009. *Συμπληρωματική εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στο Δημοτικό Σχολείο: Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Πιλοτικού Έντυπου Εκπαιδευτικού Υλικού με την Μέθοδο της εξαε με θέμα: «Βιώσιμη Ανάπτυξη και Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας»*. Αθήνα, 27-29 Νοεμβρίου 2009.

Καρατζιά-Σταυλιώτη, Ε., 1999. Σχολική Αποτελεσματικότητα: Μία Συγκριτική Οικονομική Προσέγγιση. *Μέντορας*, Issue 1, pp. 49-76.

Καρατζιά-Σταυλιώτη, Ε. & Λαμπρόπουλος, Χ., 2006. *Αξιολόγηση, Αποτελεσματικότητα και Ποιότητα στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Καρούλης, Α., 2007. *Ανοικτή και από Απόσταση Εκπαίδευση : από τη Θεωρία στην Εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: Τζιόλα.

Κατσαρός, Ι., 2008. *Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Κεραμιδά, Κ. & Ψιληλής, Δ., 2005. «Πρόγραμμα eLearning–Συνεργασίες Σχολείων στη Ευρώπη – Πρόγραμμα eTwinning». Στο *Πρακτικά του 3ου Συνεδρίου «Τ.Π.Ε. στην Εκπαίδευση»*. Σύρος, σσ. 520-527.

Κρατικός Προϋπολογισμός, 2009b. *Αξιολόγηση Κρατικών Δράσεων*. Αθήνα: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.

Λιοναράκης, Α., 2001. «Για ποια 'εξ αποστάσεως εκπαίδευση' μιλάμε»; εισήγηση στο 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Πάτρα, σσ.52-65.

Λιοναράκης, Α., 2001. *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Πολυμορφική Εκπαίδευση. Προβληματισμοί για μια ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού διδακτικού υλικού*. Στο Λιοναράκης, Α. (Επιμ.). *Απόψεις και Προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*. Αθήνα: Προπομπός.

Λιοναράκης, Α., 2005. *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Πολυμορφική Εκπαίδευση: Προβληματισμοί για μία ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού διδακτικού υλικού*. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/183/1/02_kefalaio_2.pdf [Πρόσβαση 2020].

Λιοναράκης, Α., 2006. *Η θεωρία της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης και η Πολυπλοκότητα της Πολυμορφικής της Διάστασης*. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης – Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης*. Αθήνα: Προπομπός.

Λιοναράκης, Α., 2011. *Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας και εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση*. Στο Θ. Παναγιωτακόπουλος (Επιμ.), *2 Πανελλήνιο Συνέδριο Ένταξη και Χρήση των*

ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διαδικασία, 28-30 Απριλίου 2011. Πάτρα, Παν/μιο Πατρών-Εργαστήριο Η/Υ και Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας, pp. 9-18.

Μανούσου, Ε., 2008. Προδιαγραφές Παιδαγωγικού Πλαισίου για την Εφαρμογή Πολυμορφικής, Συμπληρωματικής εξ Αποστάσεως Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, σε Μαθητές Πρωτοβάθμιας, Ολιγοθέσιων και Απομακρυσμένων Σχολείων της Ελλάδας : [Διδακτορική Διατριβή]. Πάτρα: ΕΑΠ.

Ματραλής, Χ., 1998. Εκπαίδευση από Απόσταση. Στο Κόκκος, Α., Λιοναράκης, Α. & Ματραλής, Χ. (Επιμ.), Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Θεσμοί και λειτουργίες. Πάτρα: ΕΑΠ.

Μίμινου, Α. & Σπανακά, Α., 2013. Σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Καταγραφή και συζήτηση μίας βιβλιογραφικής επισκόπησης. 7ου Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση "Μεθοδολογίες Μάθησης" (8-10 Νοεμβρίου, 2013, Αθήνα). Αθήνα, Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.

Μπράτιτσης, Θ. & Κανδρούδη, Μ., 2011. Ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες με ΤΠΕ στο Δημοτικό και Κοινωνικοποίηση Μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες. Διεθνείς Τάσεις και Εφαρμογή σε μελέτης περίπτωσης στη Γ' Δημοτικού. Περιοδικό Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση – Ειδικό Αφιέρωμα: Ηλεκτρονική Μάθηση και ΤΠΕ στην Εκπαίδευση: Ερευνητικές Τάσεις και Προοπτικές στην Ελλάδα, 4(1-3), pp. 39-60.

Παμουκτσόγλου, Α., 2001. Αποτελεσματικό Σχολείο: Χαρακτηριστικά και Αντιλήψεις σε μια Προσπάθεια Αξιολόγησής του. Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, Τόμος 5, pp. 81-90.

Παπαναούμ, Ζ., 1995. Η Διεύθυνση του Σχολείου. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

Παυλόπουλος, Π., 1983. Το Διοικητικό Φαινόμενο στο Πλαίσιο της Θεωρίας των Οργανώσεων. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

ΣΕΥΥΟ, Σ. Ε. Υ. Ο., 2009. Διοίκηση Μέσω Στόχων – Προϋπολογισμός Προγραμμάτων. Αθήνα: ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΝΣΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ.

Σιάκκας, Σ., 2011. Αξιοποίηση της Κινούμενης Εικόνας (Animation) και της Κινηματογραφικής Αφήγησης στη Διαμόρφωση Πολυμεσικού Εκπαιδευτικού Υλικού για Διδακτικούς /Μαθησιακούς Στόχους». (Doctoral dissertation): Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Σοφός, Α. & Κρον, F., 2010. Αποδοτική Διδασκαλία με Χρήση Μέσων. Από τα πρωτογενή και προσωπικά στα τεταρτογενή και ψηφιακά Μέσα. Αθήνα: Γρηγόρης.

Σοφός, Α., Κώστας, Α. & Παράσχου, Β., 2015. Online Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση Από τη Θεωρία στην Πράξη. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

Σπαντιδάκης, Γ., 2006. Καθώς Μεγαλώνουμε στον Κόσμο των Ελληνικών: Σχεδιασμός και Ανάπτυξη του Εκπαιδευτικού Λογισμικού. Θεσσαλονίκη, Μηχανισμός Εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, pp. 876-883.

Σπαντιδάκης, Ι., 2009. Αναπτύσσοντας Δεξιότητες Σχεδιασμού Συγγραφής Αφηγηματικών Κειμένων με την Υποστήριξη Πολυμεσικών Εφαρμογών: Το Παράδειγμα των «Ιδεοκατασκευών». Βόλος, 24-26 Απριλίου 2009, pp. 89-94.

Τριανταφυλλίδης, Α. & Κοφτερός, Α., 2008. «Αξιοποίηση Πλατφόρμας Elearning για Ανάπτυξη Συνεργατικών Δεξιοτήτων μεταξύ Δημοτικών Σχολείων σε Κύπρο και Ελλάδα στο Μάθημα της Γλώσσας. Στο Πρακτικά του 4ου Συνεδρίου Διδακτικής της Πληροφορικής. Πάτρα, 28-30 Μαρτίου 2008, pp. 547-553.

Τσολακίδης, Κ. & Φώκιαλη, Π., 2001. *Ένα Εκπαιδευτικό, Αναπτυξιακό και Ερευνητικό Δίκτυο σχολείων», Στο Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου στο Ρέθυμνο με θέμα: Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση και στην Εκπαίδευση από Απόσταση*. Αθήνα, Ατραπός.

Φιλίππουσης, Γ., 2012. *Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Επικοινωνιακής Διδακτικής Προσέγγισης με έμφαση στην Κοινωνική Παρουσία*. (Doctoral dissertation): Πανεπιστήμιο Κρήτης, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης).

Φιλίππουσης, Γ. & Αναστασιάδης, Π., 2019. *Η Τηλεδιάσκεψη στο Δημοτικό Σχολείο: Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Επικοινωνιακής Διδακτικής Προσέγγισης με έμφαση στην Κοινωνική Παρουσία. 10ο Συνέδριο για την Ανοιχτή & ΕΞΑΕ 'Διαμορφώνοντας από Κοινού το Μέλλον της Εκπαίδευσης'*. Αθήνα, 22-24 Νοεμβρίου 2014.

Χαμπιαούρης, Κ., 2005. *Δημιουργία Υβριδικού Μαθησιακού Περιβάλλοντος στο Σχολείο για την Προώθηση της Γνωστικής και Ψυχοκοινωνικής Ανάπτυξης των Μαθητών: μία Σύνθετη Διδακτική Παρέμβαση και Μελέτη της Τηλε-Διδασκαλίας και Τηλε-Συνεργασίας σε 3 Δημοτικά Σχολεία της Κύπρου*. (Doctoral dissertation): Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ). Τμήμα Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Χαμπιαούρης, Κ., Ράπτης, Α., Ράπτη, Α. & Αναστασιάδης, Π., 2009. Μία Σύνθετη Διδακτική Παρέμβαση στα πλαίσια ενός Υβριδικού – Ομαδοσυνεργατικού Μαθησιακού Περιβάλλοντος με τη Χρήση της Δικτυακής Τεχνολογίας. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 1 Νοεμβρίου, 5(1), pp. 88-101.

Νόμοι, ΦΕΚ και Εγκύκλιοι

- [Δ1α/ΓΠ.οικ.20021\(ΦΕΚ956/τ.Β΄/21-3-2020\)](#)
- Εγκύκλιος Αρ. Πρωτ. 39731/Δ2/ 20-03-2020
- Εγκύκλιος Αρ. Πρωτ. 43037 /ΓΔ4/03-04-2020
- [ΠΝΠ \(Α΄84/13.04.2020\)](#)
- [ΠΝΠ \(Α΄ 84\), 13.04.2020, Άρθρο 27°](#)
- [Η σχετική εγκύκλιος \(Φ.1/ΔΝ/44336/Δ7\)](#)
- [Αριθμ. 51888/ΓΔ4 \(ΦΕΚ 1739/τ.Β΄/06-05-2020\) Κοινή Υπουργική Απόφαση](#)
- [Αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ. 28237 \(ΦΕΚ 1699/τ.Β΄/05-05-2020\).](#)
- [Αριθμ. 52488/ΓΔ4 \(ΦΕΚ 1764/τ.Β΄/08-05-2020\)](#)
- [Αριθμ. 52840/ΓΔ4 \(ΦΕΚ 1765/τ.Β΄/08-05-2020\)](#)
- [ΠΝΠ 14.03.2020](#)
- [αρ. ΔΙΔΑΔ/Φ.64/315/ οικ.8030/18.3.2020 ΚΥΑ](#)
- [αρ. 54646/ΓΔ4/12-5-2020 έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων](#)
- [Αριθμ. ΔΙΔΑΔ/Φ. 64 /341/9188 \(ΦΕΚ 1800/τ.Β΄/11-5-2020\) ΚΥΑ](#)
- [Αριθμ. 57233/Υ1 \(ΦΕΚ 1859/τ.Β΄/15-5-2020\) ΥΑ](#)
- Εγκύκλιος Αρ. Πρωτ. 57521/ΓΔ4/17-05-2020
- [Αριθμ. 82609/ΓΔ4 Υ.Α. \(ΦΕΚ 2686/τ.Β΄/1-7-2020\)](#)
- [Αριθμ. 120126/ΓΔ4 \(ΦΕΚ 3882/τ.Β΄/12-09-2020\)](#)
- [Αριθμ. 151978/ΓΔ4. 7.11.2020 \(Β΄4900\)](#)
- [ΚΥΑ Αριθμ. Δ1α/Γ.Π.οικ.: 71342 ΦΕΚ4899/06.11.2020](#)
- [ΦΕΚ 5044/14.11.2020](#)
- [ΦΕΚ 5043/14.11.2020](#)
- [ΦΕΚ 5350/Β/05.11.2020](#)
- [ΦΕΚ 5486/Β/12.12.20](#)
- Κοινοποίηση (23/01/2008)Καθορισμός Δεικτών Μέτρησης Αποτελεσματικότητας και Αποδοτικότητας, ΔΙΠΑ/Φ.10/οικ. 2813
- Νόμος 3230/2004 (11/02/2004) Καθιέρωση Συστήματος Διοίκησης με Στόχους, Μέτρηση της Αποδοτικότητας και άλλες Διατάξεις, (ΦΕΚ 44/Α)